

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hampus Fransson

Falska erkännanden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin för examen: Period 1 HT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	7
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Metod och Material	9
1.4.1 Metod	9
1.4.2 Material	10
1.5 Avgränsningar	11
1.6 Disposition	12
2 FALSKA ERKÄNNANDEN	14
2.1 En översikt	14
2.2 Med vilken frekvens förekommer falska erkännanden?	15
2.3 Frivilliga falska erkännanden	16
2.4 Falska framtvingade medgörliga erkännanden	17
2.5 Falska framtvingade internaliserade erkännanden	18
3 PÅVERKANDE FAKTORER	20
3.1 Studier avseende falska erkännanden	20
3.2 Inre faktorer, allmänt	21
3.3 Memory distrust syndrome	21
3.4 Psykisk sjukdom och personlighetsstörningar	22
3.5 Individer med missbruksproblematik	23
3.6 Fall ur verkligheten	24
3.6.1 Fallet Mr D	24
3.6.2 Fallet Mr R	25
3.6.3 Fallet Mr M	25

3.7	Yttre faktorer	27
4	HÄKTNINGSFÖRFARANDET I SVERIGE	29
4.1	Allmänt	29
4.2	Introduktion till området	29
4.3	Något om den rättsliga regleringen	30
4.3.1	Rättegångsbalken	30
5	SÄRSKILD REGLERING FÖR UNGA MISSTÄNKTA	34
5.1	En introduktion till området	34
5.2	Särskilt om Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	35
5.3	Häkteslagen	37
5.4	Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och lång häktningstid	38
5.4.1	Inledning	38
5.4.2	Prövning av kollusionsrisk	39
5.4.3	Restriktioner	41
5.4.4	Olika typer av restriktioner och åklagarens tillämpning av dessa	42
5.4.5	Omprövning av restriktioner	44
5.4.6	Särskilt om unga misstänkta	45
6	FÖRHÖRET	47
6.1	Introduktion till området	47
6.2	Förhöret och falska erkännanden	48
6.3	Fallet Noel Fellowes	49
6.4	Något om indelning av olika förhörsmetoder	50
6.4.1	Kategorisering	50
6.4.2	Förhörsmetoder inom leveranskategorin	50
6.4.3	Metoder inom maximeringskategorin	51
6.4.4	Metoder inom manipulationskategorin	52
6.5	Bristande förhörsmetoder	52
6.5.1	Introduktion	52
6.5.2	Reid-tekniken	53
6.5.3	Löften om förmånlig behandling	54
6.5.4	Inlåsning som påtryckningsmedel	54
6.5.5	Hård press tekniken	55
6.5.6	Kompismetoden	56
6.6	Lämpligare förhörsmetoder	56
6.6.1	SUE metoden	56
6.6.2	Den kognitiva intervjumetodiken	58
7	INDIVIDENS RÄTTSLIGA SKYDD	60

7.1	Översiktligt om bakgrunden till de mänskliga rättigheterna	60
7.2	Kort om den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna	61
7.3	EKMR	62
7.3.1	Artikel 3	62
7.3.2	Artikel 5	63
7.3.3	Artikel 6	64
7.3.4	Artikel 2 i tilläggsprotokoll nr 7 till konventionen	66
7.4	Rättsfall från Europadomstolen	66
7.4.1	Tomasi v Frankrike	66
7.4.2	Aksoy v Turkiet	68
7.5	Något om den inhemska rätten	68
7.5.1	Oskuldspresumtionen	68
7.5.2	Förbudet mot otillbörliga förhörsmetoder	69
7.5.3	Fri bevisföring	70
7.5.4	Omedelbarhetsprincipen	70
7.5.5	Kort om strafföreläggande	71
8	ANALYS OCH SLUSATS	72
8.1	Det falska erkännandet	72
8.2	Påverkande faktorer	73
8.3	Något om den inhemska lagstiftningen	76
8.4	Riksåklagarens riktlinjer	77
8.5	Omedelbarhetsprincipen	78
8.6	Slutliga synpunkter	79
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		81
	Elektroniska källor	81
	Lagkommentarer	82
	Litteratur	82
	Offentliga tryck	83
	Tidskriftsartiklar	83
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		84
	EU-domstolen	84
	USA	84

Summary

In this essay I aim to explain what factors that takes part in situations where a suspect admits to a crime that he or she has not committed. I will also try to explain what legal safetynets are in place in order to mitigate the risk of false confessions happening. This is done through an inter-disciplinary study of the phenomena where the legal aspects are complimented by various psychological aspects. The essay is made with a Swedish perspective, however, quite a lot of the research in the essay is the result of a vary of studies that have taken place in different countries and by researchers from different nationalities.

Regarding the psychological aspects the essay breaks down the affecting factors into two categories, inner factors and outer factors. The part of the essay that details some of the inner factors aim to explain what individual factors that affects the likeliness off him giving a false confession. Among others, personality disorders and drug abuse are considered to be affecting factors which I have classified as internal factors. Outer factors are factors that are connected to the surroundings of the suspect rather than connected to the suspect. Such factors could be the interrogation or the restrictions that are applied to a suspect in custody. As the essay will show it is usually the combination of inner and outer factors that generally result in false confessions.

Regarding the legislative safetynets that are put in place in order to mitigate the risk of false confessions, it is my opinion that this essay shows that there are quite a few safeguards in place, both domestic and international. It is my opinion that there is a relative small risk of a suspect being convicted of a serious offence in Sweden due to giving a false confession. However it is also my conclusion that there could arise a risk of suspects being convicted of some less serious crimes due to giving false confessions. This is mainly due to procedural rules and a lesser need of evidence supporting the

confession when the crime that the individual is suspected of committing, is considered a less serious crime.

Sammanfattning

I denna uppsats kommer jag att försöka förklara vilka faktorer som spelar in i de situationer då en misstänkt säger sig vara skyldig till ett brott som han eller hon inte har begått. Jag kommer även att försöka förklara vilka rättsliga säkerhetsåtgärder det finns som bl.a. kan leda till en minskad risk för falska bekännelser. Detta görs genom en tvärvetenskaplig studie av fenomenet där de juridiska aspekterna kompletteras av olika psykologiska aspekter.

Uppsatsen är skriven utifrån ett svenskt perspektiv, men en del av forskningen som använts är resultat av studier som skett i olika länder, av forskare med olika nationaliteter.

När det gäller de psykologiska aspekterna delas de påverkande faktorerna upp i två kategorier, inre faktorer och yttre faktorer. Den del av uppsatsen som beskriver de inre faktorerna syftar till att beskriva vilka individuella faktorer som påverkar sannolikheten till att den misstänkte avger ett falskt erkännande. Exempel på de faktorer som jag klassificerat som inre faktorer är bl.a. personlighetsstörningar och missbruksproblematik. Yttre faktorer är de faktorer som är kopplade till omständigheterna runt om den misstänkte snarare än egenskaper som är kopplade till individen. Exempel på yttre faktorer är bl.a. förhöret och eventuella restriktioner som används under häktningstiden. Som uppsatsen kommer visa så är det ofta en kombination av inne och yttre faktorer som spelar in när en individ avger ett falskt erkännande.

Gällande de juridiska säkerhetsnät som bl.a. syftar till att begränsa risken för att en misstänkt ska erkänna ett brott som denne inte har begått så är det min uppfattning att uppsatsen kommer visa att det finns flera sådana på plats, både i nationell lagstiftning och internationella konventioner. Det är min uppfattning att det är en relativt liten risk att en misstänkt blir dömd för ett allvarligt brott på grund av ett falskt erkännande i Sverige. Dock är det

också min uppfattning risken för falska erkännanden är större vid mindre allvarlig brottslighet. Detta har jag bedömt beror på en kombination av processrättsliga regler och ett minskat behov av kompletterande bevisning när en misstänkt har erkänt ett mindre allvarligt brott.

Förkortningar

ADHD	Attention deficit hyperactivity disorder
BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
Häkteslagen	Lag (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Fenomenet ”erkännanden” är intressant. Varför skulle en person medge något som denne vet sannolikt kommer innebära någon form av konsekvens? För de flesta av oss som är utan en kriminell bakgrund upplevs förhöret och erkännandet kanske som abstrakt och främmande. Dock kan även de mest laglydiga av oss relatera till erkännandet i andra sammanhang. På något plan kan vi då kanske också förstå en person som begått brott och som sedan väljer att erkänna brott, konsekvenser till trots.

Dock kan nog väldigt få utav oss utan omfattande kunskap på området förstå varför en person väljer att erkänna ett brott denne inte har begått. Det är detta som gör s.k. falska erkännanden så intressanta. Varför väljer en person att acceptera konsekvenser för en handling som man inte har begått?

När man tänker på falska erkännanden så tänker kanske de flesta av oss på stater där människorättskränkningar förekommer och kanske rätteligen så.¹ Falska erkännanden verkar dock vara ett fenomen som förekommer i alla nationer och framstår märkligt nog inte som ett fenomen som isolerat uppstår i stater utan skydd för mänskliga rättigheter där t.ex. tortyr kan förekomma även om man antar att frekvensen av falska erkännanden är högre där.²

Falska erkännanden måste ses som ett oerhört misslyckande i rättsstaten. Inte bara för att samhället har lagt värdefulla resurser som har lett till att en oskyldig person kommer utsättas för straffrättsliga sanktioner utan även för att den person som faktiskt är skyldig till brottet inte bestraffas för detta. Den amerikanske intressegruppen ”The Innocence Project” anger att var

---

¹ Hamilton American Psychological Associations, 2018-12-17

² Shipler The New York Times, 2012-02-26.

fjärde person som dömts för ett brott men sedan friats från brott efter att kompletterande DNA bevisning har tillkommit ska ha avgett ett falskt erkännande eller uppgett för sig belastande uppgifter som inte är korrekta. Även om deras statistik kan ifrågasättas då de är en intresseorganisation med en tydlig politisk agenda och deras statistik är framtagen baserad på Amerikanska siffror så är den intressant även i ett akademiskt svenskt perspektiv.³ Sannolikt så är inte Sverige helt förskonat från alla de problem som ligger bakom den potentiellt väldigt höga antalet falska erkännanden i USA.

När felet uppdagas leder detta så klart till ett minskat förtroende inte bara för de inblandade tjänstemännen, utan för rättsstaten i sin helhet vilket för svenskt perspektiv visades av den debatt som följde friandet av Thomas Quick. Bara Svenska Dagbladet publicerade 25 artiklar om fallet.⁴ Tragedin som falska erkännanden ändå är, är så klart störst för individen. Att i värsta fall få avtjäna ett långt fängelsestraff kan så klart vara förödande.

1.2 Syfte

Som redogjort ovan så kan det finnas flertalet tungt vägande syften med att försöka klarlägga varför individer erkänner brott de inte har begått. Även i ett land som Sverige, som i ordets rätta mening bör kunna benämnas som en rättsstat som strävar efter att ta vara på individens rättigheter, förekommer falska erkännanden vilket gör att syftet med uppsatsen är klart relevant även i ett svenskt perspektiv.

Inom ramen för den här uppsatsen avser jag att redogöra för vilka faktorer som kan ha inverkan på individens benägenhet att lämna falska erkännanden. Detta kommer göras genom tillämpandet av ett tvärvetenskapligt perspektiv, där inte jag bara kan utgå ifrån ett juridiskt

---

³ Innocence Project, 2018-11-25

⁴ TT Svenska Dagbladet, 2018-06-25.

perspektiv utan också i tillämpliga delar se hur en brottsmisstänkt kan påverkas psykologiskt av de olika situationer som kan uppstå i samband med t.ex. häktning och påtryckningar.

En ytterligare fråga som uppstår är vilka skydd som finns stadgade vars avsikt är att skydda individen från situationer och ageranden som ökar sannolikheten för att ett falskt erkännande. Inom ramen för uppsatsen ska jag utreda vilka internationella konventioner som reglerar de relevanta områdena samtidigt som jag går igenom de motsvarande svenska regleringarna.

Vidare så avser uppsatsen att med ett tvärvetenskapligt perspektiv belysa metoder och tillvägagångssätt som kan möjliggöra ett bättre förhör och även minska sannolikheten för lämnandet av falska erkännanden i samband med förhöret. Det eftersträvade resultatet med denna del av uppsatsen är att åtminstone belysa några få allmänt vedertagna metoder och tillvägagångssätt som kan vara användbara i samband med praktikerns yrkesutövning som t.ex. för en förhørsledare under förhöret.

1.3 Frågeställningar

Den här uppsatsen syftar till att svara på frågeställningarna nedan:

- Vilka faktorer har kunnat identifieras som bidragande till att en misstänkt avger ett falskt erkännande?
- Vilket skydd har individen mot att utsättas för situationer som ökar sannolikhet för att denne ska avge ett falskt erkännande

1.4 Metod och Material

1.4.1 Metod

Vad avser de juridiska avsnitt av uppsatsen har den rättsdogmatiska metoden använts. Den rättsdogmatiska metodens huvudsakliga fokus kan beskrivas som praktisk. Syftet för metoden kan beskrivas som återskapandet av en rättsregel eller att lösa ett praktiskt rättsligt problem genom användandet av en rättsregel.

Metoden går ut på att finna svar genom att gå igenom de rättskällor så som, lagstiftning, praxis eller förarbeten som anses vara gångbara inom den aktuella rättsordningen. Den rättsdogmatiska metoden är nära besläktad med en yrkesverksam jurists tillvägagångssätt.⁵ Min mening är att den lämpar sig väl på min uppsats som jag uppfattar ha en praktisk inriktning, inte minst på grund av sin tvärvetenskapliga natur.

Som nämns bl.a. i avsnittet ovan tillämpar jag ett tvärvetenskapligt perspektiv på denna uppsats. På de delar av uppsatsen som återger den psykologiska forskningen som jag uppfattar gränsar till det samhällsvetenskapliga området har jag tillämpat den kvantitativa forskningsmetoden. Metoden går ut på att försöka dra slutsatser utefter information så som statistik och liknande lätt kvantifierbara instrument. Metoden är lämpad för att upptäcka samband och variationer inom undersökningsområdet. Metoden kräver inte att den som utför undersökningen är en del av området som denne undersöker.⁶ Jag har bedömt att metoden är lämplig för min uppsats då den i mycket syftar till att på ett något generaliserande tillvägagångssätt se mönster som har lett fram till falska erkännanden.

---

⁵ Korling, Zambini (2014) s. 21 f

⁶ Nationalencyklopedin, 2019-01-04

1.4.2 Material

Det ska noteras att jag upplever att det har funnits svårigheter att hitta källor på området som är skriven på svenska och särskilt med en bas i svensk forskning vilket enligt min uppfattning hade varit önskvärt. Det är min uppfattning att det inte finns särskilt mycket omfattande litteratur som uppfyller dessa krav. För att begränsa eventuella risker vid användning av litteratur som inte uppfyller dessa krav så har jag i största möjliga mån använt mig av källor som jag bedömt anses vara okontroversiella och som är utformade ur ett praktiskt perspektiv på ett något lättillgängligt sätt för att undvika risk för feltolkningar och felaktiga återgivningar.

Jag har i viss mån använt mig av litteratur som baseras på studier som företagits utanför Sverige. Då min uppsats har ett perspektiv där det svenska rättssystemet är utgångspunkten har jag fått använda den utländska litteraturen till den del jag har ansett den kan vara tillämplig ur ett svenskt perspektiv.

Det ska noteras att jag i vissa avsnitt frekvent använder mig av litteratur som är skriven av Gisli Gudjonsson. Mycket av den övriga litteratur jag använder, så som litteraturen av Ola Kronkvist hänvisar till viss del just till Gudjonssons studier som verkar ha en stor auktoritet på området. Som alltid när man använder sig av litteratur där vissa personer används frekvent som källor finns det en risk att vissa mer kontroversiella delar av deras material kan tas med utan att få mötas av legitim kritik. Jag har försökt vara vaksam på denna problematik och försökt förankra ståndpunkterna i oberoende källor när det funnits möjlighet till detta. Just med beaktning av att mycket av litteraturen hänvisar till Gudjonssons studier och forskning så har jag i mycket fått använda mig av hans litteratur istället. Detta beror då på att information ska inhämtas från ursprungskällan när det är möjligt.

Jag har också använt mig av litteratur som är skrivna av Sven Åke Christiansson som har varit medialt uppmärksam i samband med både fallet Thomas Quick och det så kallade "Kevin fallet", där hans metodik har

kritiserats för att ha bidragit till felaktiga domar i de två målen.⁷ Min avsikt har varit att använda mig av de delar av hans forskning som jag ansett inte varit ifrågasatt. Detta är dock något problematiskt då de två fallen rörde just falska erkännanden. Min uppfattning är att mycket av hans forskning även fortsatt har ansetts ha en hög tillförlitlighet och att jag har kunnat förankra mycket av hans forskning i andra källor vilket bör säkerställa att jag inte återger forskning där konsensus bland yrkeskåren är att den skulle vara felaktig.

Då jag har skrivit uppsatsen på annan ort så har av praktiska skäl har jag fått använda mig av flertalet elektroniska källor.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen är endast avsedd att beröra falska erkännanden. Alltså en typ av erkännanden där en misstänkt medger brott som denne faktiskt inte har begått. Jag kommer också försöka hålla mig till diskussionspunkter som jag upplever som relevanta inom det svenska rättssystemet. Att uppsatsen även skulle omfatta situationer där personer tvingats erkänna brott de inte begått genom t.ex. tillämpande av allvarligt våld eller liknande klart otillåtna metoder i en rättsstat skulle innebära en oerhörd bred genomgång av detta fenomen ensamt. Av den anledningen har jag valt att inte gå närmre in på de psykologiska aspekterna på den här typen av situationer.

Jag har också avsett att skriva uppsatsen med ett svenskt perspektiv och har därmed valt att inte gå djupare in på situationer från länder som t.ex. tillämpar så kallade ”plea bargains”, där personer erbjuds t.ex. strafflindring mot ett erkännande.⁸ Ämnet berörs översiktligt och nämns på flertalet punkter men då jag på grund av platsbrist inte har haft för avsikt att ge ett mer internationellt perspektiv har jag valt att inte gå djupare in på t.ex. relevant lagstiftning eller praktisk tillämpning.

---

⁷ Maljard Svenska Dagbladet, 2017-05-18.

⁸ Meyer Encyclopedia Britannica, 2019-01-05.

Av utrymmesskäl har jag valt att inte på ett djupgående sätt redogöra för vissa psykologiska aspekter. Bl.a. har jag inte särskilt djupgående förklarat psykologiska funktioner som uppstår i samband med t.ex. häktningsförfaranden. Den här typen av påverkan är i min mening ytterst komplicerad att förstå, och jag gör inte anspråk på att kunna göra området rättvisa i tillräcklig utsträckning inom ramen för den här uppsatsen. Jag har därför valt att förhålla mig till slutsatser på området och går därmed inte in på djupet kring den bakomliggande forskningens fynd.

1.6 Disposition

Inledningsvis behandlar uppsatsen en introduktion till fenomenet falska erkännanden. Denna del följs sedan av en förklaring av olika typer av falska erkännanden och en genomgång av tre kategorier av falska erkännanden.

Nästa del av uppsatsen berör de psykologiska aspekterna av området. Både de inre och yttre faktorerna berörs i denna del. Efter detta följer exempel på fall ur verkligheten som speglar påverkan av inre och yttre faktorer.

Jag har valt att lägga särskild fokus på två yttre faktorer, häktning och förhör. Jag har valt att lägga en särskild fokus på just dessa faktorer då de har visats ha en kraftig påverkan på individen och benägenheten att avge falska erkännanden.

Uppsatsen innehåller sedan en särskild genomgång av häktningsförfarandet som tilldelats ett eget avsnitt. Även regleringen för unga misstänkta ges ett eget utrymme i uppsatsen.

Nästföljande avsnitt berör Riksåklagarens riktlinjer för långa häktningstider och användandet av restriktioner. Avsnittet är omfattande ska spegla hur åklagarmyndigheten praktiskt arbetar med frågor så som potentiellt utgör allvarliga yttre påverkansfaktorer. Min uppfattning är att

Åklagarmyndighetens tillämpning av dessa två möjligheter är särskilt viktig att uppmärksamma då myndighetens tillämpning i mycket bör speglas i den faktiska användningen. Det bör så klart göras en viss korrigerings för de situationer där domstolen inte delar myndighetens syn i ärendet.

Även förhöret är bedömt en kraftigt påverkande faktor avseende falska erkännanden och jag går igenom lämpliga och olämpliga förhörsmetoder.

Uppsatsen har delvis som syfte att redogöra för individens rättsliga skydd i sammanhanget vilket redogörs för. De olika avsnitten berör bl.a. internationella konventioner och ett axplock ur relevanta delar av den svenska lagstiftningen. I denna del av uppsatsen har jag valt att inte lägga fokus på den svenska lagstiftningen och svenska rättsfall. Jag har valt att istället lägga fokus på EKMR och praxis från EU-domstolen då EKMR är införlivad i svensk rätt genom lag och styr utformningen av den svenska rätten.

Till sist i avsnitt innehåller uppsatsen en analys och slutsatsdel.

2 Falska erkännanden

2.1 En översikt

Ett falskt erkännande är när en misstänkt erkänner ett brott denne inte har begått. Falska erkännanden benämns som ett samlat fenomen men en något djupare granskning av ämnet visar att falska erkännanden brukar kunna delas in i tre underkategorier, frivilliga falska erkännanden, framtvingande medgörliga erkännanden och framtvingade internaliserade erkännanden.⁹ De olika underkategoriernas särdrag redogörs för nedan. Falska erkännanden bedöms vara svåra att upptäcka för förhørsledare, åklagare och domare vilket gör dem till en något svårhanterlig faktor i samband med en utredning.¹⁰

På en nivå över de tre typer av falska erkännanden som nämns ovan och som redogörs för nedan kan man säga att det finns två typer av falska erkännanden. Dels finns de som erkänner ett brott de överhuvudtaget inte varit inblandade i att begå, dels finns det dem som av olika anledningar väljer att överdriva sin inblandning i ett brott. Forskning visar att den typ av falska erkännanden där inblandningen överdrivs av den misstänkte, förekommer mer frekvent än de fall där de personer väljer att erkänna brott som de inte på något sätt deltagit till.¹¹

---

⁹ Lindow Svjt 2009 s. 20.

¹⁰ Kronkvist (2016) s. 134.

¹¹ Gudjonsson (2003) s. 174.

2.2 Med vilken frekvens förekommer falska erkännanden?

När man redogör för frekvensen av falska erkännanden är det viktigt att sätta forskning i korrekt kontext. Med detta menar jag att det finns faktorer som leder till framtvingade falska erkännanden som kan ha haft en kraftig inverkan på frekvensen av falska erkännanden i t.ex. Stalins Ryssland, som i stort är icke-faktorer i ett land som Sverige eller andra länder som man i allmänhet kan beskriva som rättsstater som generellt följer konventioner om mänskliga rättigheter. Det är rimligtvis så att det är sannolikt att länder som använt sig av metoder som tvingat fram erkännanden har en högre frekvens av falska erkännanden än de länder som kan anses vara rättsstater.

I en isländsk studie från 1994 (Gudjonsson & Sigurdsson, 1994) där intagna på frivillig basis genomgick en psykologisk utvärdering i intervjuform, svarade 27 stycken personer av totalt 229 personer (12 %) att de någon gång avgett ett falskt erkännande under förhör vid ett tidigare tillfälle. Det är värt att notera att uppgiften lämnas av den misstänkte och har inte på något ytterligare sätt bekräftats.

En studie utfördes även år 1996 under samma förhållande med en större testgrupp om totalt 509 intagna (Gudjonsson & Sigurdsson, 1996). Även i denna studie uppgav totalt 12 % att de vid åtminstone ett tidigare tillfälle avgett ett falskt erkännande. Endast 1 % av fångarna uppgav att det var i samband med brottet de nu avtjänade sitt straff som de uppgav att de avgett det falska erkännandet.

Studien visade att de olika typerna av brott som de intagna hade falskeligen erkänt till bl.a. kunde fördelas enligt följande:

- Egendomsbrott (59 %)
- Allvarliga trafikförseelser (20 %)

- Våldsbrott (7 %)
- Drogrelaterad brottslighet (5 %)

Utav fångarna berättade 64 % att de var under 21 år gamla vid tillfället när de gav det falska erkännandet. 51 % av fångarna angav att de var mellan 16 och 20 %.

För att sätta studierna ovan i proportion har ungefär 92 % av alla fångar i Island erkänt brotten de döms för. Studierna indikerar således att falska erkännanden bör förekomma vid mindre än 1 % av förhören på Island.¹²

Min bedömning är att det isländska rättssystemet kan anses vara någorlunda snarlikt det svenska och att relevanta parametrar så som de intagnas mentala hälsa eller socioekonomiska faktorer åtminstone bör vara någorlunda snarlika svenska förhållanden. Med beaktande av de isländska studierna kan vi förutsätta att falska erkännanden inte bör förekomma inom det svenska rättssystemet särskilt frekvent.

2.3 Frivilliga falska erkännanden

Ett frivilligt falskt erkännande brukar kategoriseras som när en person självmant, utan påverkan av andra personer erkänner brott denne inte har begått. Den här typen av falska erkännanden brukar tillskrivas personer med psykisk sjukdom som tar på sig skulden för brottet då de t.ex. på grund av vanföreställningar faktiskt tror sig ha begått brottet eller är starkt uppmärksamhetssökande. Ett talande exempel på denna typ av situation är mordet på den tidigare statsministern Olof Palme. Dessa situationer är mer vanligt förekommande i fall som har ett starkt medialt intresse.¹³

---

¹² Gudjonsson (2003) s. 176.

¹³ Hamilton American Psychological Associations, 2018-12-17.

Inom underkategorin ryms de situationer där personer väljer att ta på sig skulden för ett brott någon annan har begått på grund av de t.ex. inte uppnått straffmyndig ålder vilket då innebär att den straffrättsliga konsekvensen för ungdomen bedöms vara mindre allvarlig. Det kan också förekomma i situationer där en person som är misstänkt för allvarlig brottslighet som denne sannolikt kommer dömas för, väljer att ta på sig skulden för brott de inte har begått för att skydda medbrottslingar eller vänner med syftet att de i sin tur ska undvika straffrättsliga påföljder.¹⁴

2.4 Falsa framtvingade medgörliga erkännanden

Situationen uppstår när en individ som befinner sig för dem oerhört pressade situationer väljer att erkänna ett brott de inte har begått i ett försök att lätta på den upplevda pressen. Vad som upplevs som pressande är såklart olika från individ till individ. Även omfattningen av upplevelsen av press är högst individuell vilket gör det särskilt komplicerat att med standardiserade åtgärder förhindra den här typen av falska erkännanden. Exempel på situationer där den här typen av falska erkännanden förekommer är t.ex. när en missbrukare erkänner brott för att få lämna förhöret på grund av sin rädsla för abstinensbesvär. Ett annat exempel kan vara när den misstänkte lider av svårt klaustrofobi och vill lämna utrymmet. Gemensamt för de aktuella situationerna är att den misstänkte bedömer att ett erkännande relativt snabbt skulle innebära att pressen, vad den nu består i, kommer att lätta. När väl den upplevda pressen har lättat försvinner dock också incitamentet bakom det falska erkännandet och individen tenderar då att dra tillbaka erkännandet.¹⁵

---

¹⁵ Lindow SvJT 2009 s. 21

Andra situationer där denna typ av falska erkännanden kan uppstå är när en misstänkt är under föreställningen att denne oavsett skuld kommer bli dömd för brottet och ser en möjlighet till en för denne mer förmånligt straff. Det finns rättssystem som tillämpar regelverk som b.la. kan innebära att en misstänkt får ett sänkt straff i utbyte mot att denne erkänner brottet. Ett vanligt exempel på ett sådant rättssystem är USA som tillämpar det som kallas ”plea bargains” där en misstänkt kan ingå ett avtal med en åklagare om t.ex. en sänkning av fängelsestid mot att den misstänkte erkänner brottet. Den här typen av förhandlingar med misstänkta tillämpas inte i det svenska rättssystemet och domstolen har rätt att döma till den påföljd den anser vara korrekt oavsett åklagarens yrkanden.¹⁶

2.5 Falska framtvingade internaliserade erkännanden

Situationen blir aktuell i de fall en misstänkt leds att tro att denne har begått brottet till sådan grad att denne till slut faktiskt tror sig ha gjort det och sen erkänner. Situationen kan framstå som mycket märklig men kan uppstå när förhørsledare väljer att tillämpa förhörsmetoder som manipulerar den skyldige till att tro sig vara skyldig till brottet. Metoden går ofta ut på att personen leds till att tro att denne har begått brottet genom att förhørsledaren upprepar sin övertygelse att personen är skyldig och ger förklaringar som till exempel varför personen inte kommer ihåg att denne har begått brottet. Förklaringen kan bestå i att den misstänkte har nyttjat alkohol eller andra substanser.¹⁷

I situationen tenderar förhørsledaren att hävda att det finns en övertygande bevisning mot den misstänkte samtidigt som förhören själva är långa och ofta har inslag av en kraftig känslomässig påverkan. Metoden brukar även innebära att den misstänkte hålls isolerad från personer som skulle kunna invända mot de påståenden som görs av förhørsledaren. En sådan situation

---

¹⁶ Kronkvist (2016) s.135. f.f.

¹⁷ Hamilton American Psychological Associations, 2018-12-17.

inom det svenska rättssystemet är de när en misstänkt person häktas med restriktioner. Den här typen av falska erkännanden återtas först när personen, sedan denne fått misstankar om att uppgifterna denne fått från förhørsledaren kan vara felaktiga, antingen genom att den misstänkte fått ny information eller misstanke om felaktighet väckts av annan anledning.¹⁸

---

¹⁸ Lindow SvJT 2009 s. 20.

3 Påverkande faktorer

3.1 Studier avseende falska erkännanden

I avsnittet 2.1.2 ovan redogör jag för två isländska studier (Gudjonsson och Sigurdsson 1994) (Gudjonsson & Sigurdsson 1996). Studierna syftade bland annat till att utreda i vilken utsträckning som falska erkännanden förekom inom det isländska rättsystemet. Studierna utredde även vilket syftet har varit för den misstänkta att erkänna brott de inte har begått.

Studierna visade att:

- 50 % av fångarna uppgav de ljugit för att skydda någon annan
- 48 % uppgav att de hade ljugit på grund av påtryckningar från polis
- 42 % uppgav att ljugit då de ville undvika häktning

(Fångarna kunde välja mer än ett alternativ vilket förklarar de avvikande procentsatserna)¹⁹

Tillämpandet av så kallade erkännandeinriktade förhörsmetoder som i sin natur åtminstone delvis syftar till att pressa och manipulera den misstänkte till att erkänna har visat sig öka antalet falska erkännanden. Personen kan välja att erkänna brottet för att undvika en kortsiktig konsekvens så som häktning eller abstinensbesvär.²⁰

---

¹⁹ Gudjonsson (2003) s. 176.

²⁰ Kronkvist (2016) s. 134 f.f.

3.2 Inre faktorer, allmänt

Studier har också visat att benägenheten att erkänna brott som en person inte har begått skiljer sig mellan olika individer beroende på flertalet olika personliga egenskaper. Man kan se mönster som visar att unga människor tenderar att avge falska erkännanden i en högre utsträckning än genomsnittsindividerna. Detsamma kan sägas för personer med t.ex. ADHD och individer som nyligen har tagit någon form av narkotika. Andra grupper som generellt har en högre sannolikhet för att avge falska erkännanden är individer med låg intelligens och personer med psykiska störningar.²¹

3.3 Memory distrust syndrome

I avsnittet 2.4 ovan redogör jag något för de situationer när personer leds att tro att de har begått ett visst brott och på grund av en bristande tillförsikt till sin egen minnesförmåga kan ledas till att tro att de faktiskt har begått brottet. Det här fenomenet benämns som *memory distrust syndrome* och det finns exempel på personer som i dessa situationer har dömts för brott i enlighet med sitt erkännande, men har därefter friats då ny bevisning så som t.ex. teknisk bevisning har uppkommit i efterhand och påvisat att denne inte kan vara gärningsmannen.

MDS sker generellt i följande fem steg:

- initiering- förhørsledaren för fram anklagelsen till den misstänkta
- trolighet- förhørsledaren för fram sin motivation till varför den misstänkte har begått brottet, så som att lägga fram viss bevisning o.s.v.
- acceptans- den misstänkte accepterar förhørsledarens version gradvis och börjar hålla med om förhørsledarens slutsatser

---

²¹ Kronkvist (2016) s. 134 f.

- rekonstruktion- den misstänkte börjar skapa förloppet i sitt eget minne i enlighet med förhørsledarens slutsatser och når slutsatsen att man själv är skyldig till brottet
- resolution- detta är det sista steget och det är själva erkännandet av brottet. Den i det här fallet oskyldiga misstänkte upplever ofta en lättnad vid erkännandet.²²

3.4 Psykisk sjukdom och personlighetsstörningar

Som anges i detta avsnitt tenderar personer med psykiska sjukdomar i en högre utsträckning än andra avge falska erkännanden. Att diagnosticera personer som har en personlighetsstörning är en komplicerad fråga som blir ännu mer komplex när personen utöver störningen har ett kriminellt beteende. Personerna har ofta en så kallad multiproblematik, beroende på att de kan ha flera symtom på grund av olika typer av psykiska störningar så som drag av psykopati och paranoida drag men det är även vanligt med en missbruksproblematik. Uppskattningsvis har ca 60-70 % av dessa individer någon form av missbruksproblematik.

En personlighetsstörning innebär i korthet att en person har ett dåligt fungerande beteendemönster på grund av allvarliga djupgående fel i sitt sätt att se och uppfatta sig själva och det egna beteendet, men också i sina relationer till andra människor. Studier har visat att ca 10 % av befolkningen uppskattas ha någon form av psykisk störning. Funktionsnedsättningen i beteendet varierar i stor utsträckning och vissa beteenden så som ångest och hallucinationer är hanterbara med hjälp av t.ex. medicinering och terapi. Personlighetsstörningar anses vara av en mer komplicerad art då de inte kan påverkas kortsiktigt med hjälp av t.ex. medicinering. Personlighetsstörningen leder till långvariga psykologiska mönster gällande

---

²² Kronkvist (2016) s. 134 f.f.

hur personen ser sig själv och dennes förståelse för sin relation till omgivningen och sig själv. En skillnad mellan den med psykisk störning och människor utan psykisk störning är att en frisk människas karaktäristiska drag är anpassningsbara och flexibla medan den med psykisk störning inte kan anpassa dessa drag. Den bristande anpassningsförmågan innebär inte bara en påtaglig funktionsnedsättning för personen utan också lidande, om detta är situationen benämner man tillståndet som en psykisk störning.²³

Att identifiera olika personlighetsstörningar är grundläggande för att förstå hur en individ bäst bör hanteras. Det finns ett tiotal olika personlighetsstörningar där vissa förekommer mer ofta än andra inom den rättspsykiatriska sfären. Relativt vanligt förekommande personlighetsstörningar är t.ex. paranoid personlighetsstörning och schizoid personlighetsstörning. Den personlighetsstörning som är vanligast förekommande inom rättspsykiatrin är den så kallade antisociala personlighetsstörningen där individens beteende ofta präglas av bl.a. upprepad brottslighet och en brist på ånger.²⁴

Jag kommer inte redogöra för alla de olika personlighetsstörningarnas särdrag som dessa kan identifieras utifrån. Det ska dock noteras att de olika personlighetsstörningarna har vissa observerbara beteendemönster som de kan kännas igen genom.

3.5 Individer med missbruksproblematik

En annan grupp som identifieras som en riskgrupp i förhållande till falska erkännanden är personer med missbruksproblematik, och särskilt personer med abstinensbesvär. Dessa kan välja att erkänna ett brott för att slippa häktning och därefter kan avhjälpa sina abstinensbesvär. En person med ett

---

²³ Christiansson m.fl (1998) s. 204.

²⁴ Christiansson m.fl (1998) s. 213 f.

alkoholberoende som lider av abstinensbesvär har en visat sämre kognitiv förmåga och lider ofta av ångest. Det finns också studier som visar att personer som lider av alkoholabstinens är mer påverkbara än andra. Liknande problem förekommer även vid andra abstinensbesvär som t.ex. abstinens efter opiatbaserad narkotika. Även personer som befinner sig i dessa situationer har en förhöjd risk för att avge falska erkännanden.²⁵

3.6 Fall ur verkligheten

3.6.1 Fallet Mr D

Ett fall som jag anser exemplifierar flertalet risker kopplat till individens personliga beskaffenhet, fallet Mr D. I det aktuella fallet hade två äldre damer mördats. Mr D kom att misstänkas för mordet. Han var vid tillfället endast 20 år gammal och hade vid tidpunkten även ett allvarligt heroinmissbruk. En utvärdering av Mr D kom att visa att han hade en låg intelligensnivå, hade psykotiska drag och bedömdes vara särskilt påverkbar och medgörlig i sitt beteende. När han greps hade han inte nyttjat heroin på ca 12 timmar vilket innebar att inom de två timmar som förhöret varade satte hans abstinensbesvär in och han drabbades av svår ångest och började skaka synligt. I slutet av förhöret erkände han brottet. Vid ett senare förhör utgav han mer detaljer för mordet. I efterhand bedömdes han ha kunnat lämna mer detaljerad information om mordet genom att ha tolkat förhørsledarens beteende och uttryck vid det initiala förhöret.

När Mr D hade suttit frihetsberövad en period begick den riktiga mördaren ännu ett mord. När den riktiga mördaren greps i samband med brottet erkände denne även till mordet på de två äldre damerna. Mr D friades i samband med detta.²⁶

---

²⁵ Lindow SvJT 2009 s. 20.

²⁶ Lindow SvJT 2009 s. 23.

3.6.2 Fallet Mr R

En man i övre 20-årsåldern kom att misstänkas för att ha stulit en handväska. Mannen hade följt med en kvinna hem efter en utekväll, när hon dagen efter inte hittade sin handväska misstänkte hon mannen då hon hade minnesbilder av att hon hade sett handväskan i lägenheten kvällen innan. Mannen blev misstänkt av polisen togs in till förhör. Mannen hade tidigare dömts för småstöld och hade inga minnen från kvällen. Han uppgav till polisen att han inte kom ihåg något från kvällen men uppgav att ”han måste ha gjort det” efter han hört omständigheterna. Han skrev därmed också på ett erkännande. Kvinnan hittade handväskan några dagar senare i sin lägenhet bakom soffan där den hade trillat ner.²⁷

Fallet exemplifierar risken med att ge någon en färdig historia i form av kvinnans anklagelse när individen inte har någon tilltro till sitt eget minne och en stark tilltro till den version som berättas för denna.

3.6.3 Fallet Mr M

Mr M erkände ett mord 1979, då polisen hade anledning att tro att Mr M inte hade begått mordet väcktes ingen talan mot honom vid den tidpunkten. Istället greps han sju år senare då han var misstänkt för ett sexualbrott. I samband med gripandet kom han att erkänna åtta mord som hade varit uppmärksammade i media. Han uppgav att han kände sig skyldig för morden och ville att morden skulle upphöra. Då det inte fanns någon som helst bevisning mot honom och då han inte heller kunde ge någon information som tydde på hans inblandning i sex av morden, kom han endast att åtalas för två av morden där han hade kunnat lämna viss information som kunde indikera att han varit inblandad i brotten.

---

²⁷ Gudjonsson (2003) s. 233.

Erkännandena blev ifrågasatta då han inte kunde minnas faktiska detaljer runt mordet och mycket av de fakta han gav i samband med sina erkännanden var inte överensstämmande med fakta i fallet.

Under tiden han var häktad erkände han ytterligare två mord han inte kunde ha varit delaktig i. Polisen som insåg att flertalet av hans erkännanden inte kunde vara korrekta började inse att Mr M erkände mord som hade skett på platser som var någonstans i närheten av ställen där han hade vistats.

I samband med rättegången för de två mord han fortfarande åtalades för genomfördes en psykiatrisk kontroll av Mr M där psykogen kom att vittna som expertvittne under rättegången. Som en del i psykologens utlåtande berättade han om att han på ett subtilt sätt hade gett Mr M information om ett påhittat mord som Mr M då kom att erkänna.

Mr M kom att dömas för de två mordena och under tiden som han avtjänade sitt straff fortsatte psykologen intervjua honom för att förstå bakgrunden till varför han valde att gång på gång erkänna mord han inte hade begått.

Under intervjuernas gång framkom att Mr M hade haft en svår uppväxt och tidigt utvecklat ett kriminellt beteende men även ett sexuellt avvikande beteende som bl.a. innebar att han blottat sig för kvinnor. Han hade också en bakgrund av alkoholproblem och självmordsförsök. Även i hans ungdom hade han avgett ett falskt erkännande till polisen. Flertalet psykologiska utvärderingar hade visat att han led av allvarliga personlighetsstörningar. Vid utvärderingarna visades det sig också att han hade ett lågt IQ om 76 och även hade allvarliga depressiva symtom. Han visades också vara högt påverkbar.

Under intervjuerna och rättegången framkom att han upplevde spänning i samband med att erkänna brotten och den kicken blev större om brottets art var allvarligare. Han berättade även att han upplevde sexuell njutning vid tanke på mord och han fantiserade om att han begått mordena som beskrevs i

media. Han uppgav också att upplevde en skam i samband med sin sexualisering av mordet och försökte trycka undan den typen av tankar.

Psykologen ansåg att erkännandet i viss mening gav honom ett utlopp för att erkänna de tankar han upplevde som oönskade och påträngande. Andra psykiatriker som varit inblandade i målet ansåg att han hade en oförmåga att skilja på fantasier och verklighet som en del av sin personlighetsstörning. Deras åsikt var att han inte kunde särskilja fantasi från verklighet och att hans tolkning av verkligheten därmed inte fungerade. Den sammanlagda bedömningen var att hans personlighetsstörning i helhet var den bakomliggande anledningen till varför han erkände brott han inte hade begått. Erkännandet uppfyllde vissa viktiga psykologiska behov hos honom då de gav honom självförtroende, sexuell njutning och en ventil för att lätta på sina upplevda skuld känslor.²⁸

3.7 Yttre faktorer

Det är möjligt att indela de yttre stressfaktorer som uppstår i samband med ett polisförhör i tre så kallade stressfaktorer. De tre stressfaktorerna i samband med förhöret kan kategoriseras som:

- Polisstationens miljö
- Stress av att vara fängslad och isolerad från närstående och vänner
- Samt den stress som upplevs av den bristande kontrollen som den misstänkte har som fängslad

En osäkerhet och en bristande kontroll av situationen man befinner sig i är både typiska och kraftfulla stressfaktorer. En studie av den stress som mördare och sexualbrottslingar upplever i samband med förhör visade att mer än 50 % av de tillfrågade upplevde en stark påverkan av stress under förhöret. Mer än halva testgruppen hade också upplevt större svårigheter att sova under den här perioden. Det finns också forskning som visar ett

---

²⁸ Gudjonsson (2003) s. 220 f.

faktiskt samband mellan sömnsvårigheter och en individs förmåga att svara på frågor som upplevs som missvisande. Sömnsvårigheter kan också innebära andra kognitiva hämningar vilka kan ha en negativ inverkan på individens förmåga att ta tillvara på sina intressen i samband med förhöret.²⁹

I ett amerikanskt rättsfall från år 1966 fastställdes de rättigheter som kom att benämnas ”the Miranda rights”, vilket innebär en skyldighet för den amerikanska polisen att informera en gripen om t.ex. dennes rätt till tystnad och rätten till ett ombud. I målet fastställde den amerikanske Supreme Court³⁰ att Ernesto Mirandas rättigheter hade kränkts i samband med hans förhör under utredningens gång vid den tid han var fängslad. Domstolen argumenterar kring att själva naturen av förhöret av någon som är häktad innebär en sådan pass allvarlig press på den som förhörs att bevismaterial som erhållits så som ett erkännande som erhålls i samband med ett förhör inte får användas mot personen om inte den som förhör individen har företagit tillräckliga steg för att tillförsäkra sig om att individen förstår sin rätt till t.ex. tystnad.

Då rätten kom fram till att polisen inte till fullo hade uppfyllt kravet på att informera individen om dennes rättigheter i samband med förhöret efter att ha arresterats, återförvisades målet till domstolen i Arizona som vid en ny prövning inte ändrade utfallet i målet.³¹

Målet visar att synen på förhöret är att situationen i sig själv innebär en sådan pass allvarlig stress på individen att dennes förmåga att tillvarata sina intressen under förhöret genom att t.ex. fatta korrekta beslut försämras i en uträkning som inte är försumbar.³²

---

²⁹ Christiansson m.fl (1998) s. 239.

³⁰ Supreme Court of the United States (Motsvarighet till den svenska Högsta Domstolen).

³¹ 383 US 436 Miranda vs Arizona 1966.

³² Christiansson m.fl (1998) s. 239.

4 Häktningsförfarandet i Sverige

4.1 Allmänt

Som nämnt i avsnittet ovan är häktningsförfarandet av sådan art att det i flera avseenden kan ha en negativ inverkan på en individs välmående och att det finns forskning som indikerar att vara häktad kan ha en inverkan på dennes förmåga att skydda sina intressen under t.ex. förhørsprocessen. Som nämns i t.ex. avsnitt 3.7 kan också häktning ha en särskild inverkan på falska erkännanden bl.a. annat då den häktade kan uppleva situationen som så pass pressande att denne väljer att erkänna för att åtminstone kortsiktigt slippa vara häktad för att kunna avhjälpa t.ex. abstinensbesvär. Den forskning som jag har redogjort för i avsnitten ovan baseras i stort på internationell forskning. Min avsikt i detta avsnitt är att sätta fokus på de svenska förhållandena som kan vara relevanta för problematiken.

4.2 Introduktion till området

Domstolen beslutar om häktning efter att en åklagare har begärt det. Får åklagaren tillstånd från domstolen kan denne besluta om häktning med restriktioner. Restriktioner begränsar rätt till umgänge, att ta emot besök eller tala i telefon. Häktning och restriktioner anses av åklagarmyndigheten vara en nödvändighet på grund av vårt rättssystem då det läggs en stor vikt vid vad den misstänkte och vittnen säger vid rättegången, vilket framgår av omedelbarhetsprincipen vilken behandlas senare. Syftet med de långa häktningstiderna och restriktionerna är att minska den misstänktes eventuella påverkan på vittnen och brottsoffer innan rättegången ägt rum. Åklagarmyndigheten lyfter fram möjlighet till ändring av användningen av långa häktningstider och restriktioner genom att i större utsträckning låta rätten ta hänsyn till vad som sägs av de misstänkte och de andra

förhörspersonerna under ärendets utredning. Denna typ av ändring har visats ha framgång i andra nordiska grannländer.³³

4.3 Något om den rättsliga regleringen

4.3.1 Rättegångsbalken

Den relevanta lagstiftningen återfinns i flertalet lagrum däribland i Rättegångsbalken (RB). Av 24 kap 1 § RB framgår att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i ett år eller mer, får häktas om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff
2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller
3. fortsätter sin brottsliga verksamhet

Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl för häktning saknas.

Häktning får endast ske om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Kan det antas att den misstänkte kommer dömas endast till böter, får inte häktning ske.

Paragrafen ger uttryck för de grundläggande förutsättningarna som gäller för häktningsförfarandet. Första stycket utgör huvudregeln och stadgar att

---

³³ Åklagarmyndigheten, 2018-12-30

misstankegraden ska uppgå till *på sannolika skäl* för att man ska kunna besluta om häktning för en individ. Med sannolika skäl ska förstås en situation där omständigheterna är sådana att vid en objektiv bedömning framstår misstanken som berättigad. Sannolikhetsbedömningen ska dock inte gälla en rättsfråga, så som om brottet sannolikt ska rubriceras på ett visst sätt eller om en handling överhuvudtaget är en brottslig handling.

Misstankegraderna kan enkelt beskrivas som en skala där man kan säga att *kan misstänkas* är den lägsta tillämpbara misstankegraden vilken följs av *skäligen misstänkt*. Därefter följs skalan av *sannolika skäl*. Det är alltså en relativt hög grad av misstanke som ska föreligga för att ett beslut om häktning ska fattas. För att en åklagare sedan ska kunna fatta beslut om åtal ska misstankegraden uppgå till *tillräckliga skäl för att utkräva straffansvar* och för en fällande dom ska beviskravet uppgå till *ställt utom rimligt tvivel*.

Paragrafen anger vidare att brottet personen misstänks för ska ha en viss straffskala för att häktning ska få ske. Vidare anges att det ska finnas risk för att den misstänkte kan komma att agera i enlighet med en eller flera av de tre punkterna (avvikande, försvårande av utredningen eller fortsatt brottslighet)

Paragrafens andra stycke ger uttryck för att häktning i regel ska ske vid vissa typer av allvarliga brott. För att denna regel ska vara tillämplig ska det lägsta straffet i brottets straffskala vara två års fängelse. Det finns utrymme för att underlåta att häkta den misstänkte men det ska röra sig om undantagssituationer. Sådana skäl kan t.ex. vara att personen är svårt sjuk och inlagd på sjukhus eller liknande situationer.

Det tredje stycket stadgar den så kallade proportionalitetsprincipen. Principen innebär att skälen för att häkta personen ska ställas i relation till de bekymmer häktningen innebär för den misstänkte och andra motstående intressen. Skälen för häktning ska alltså väga tyngre än skälen för att inte häkta den misstänkte. Principen ger uttryck för att staten ska nyttja

tvångsåtgärder endast i sådan begränsad utsträckning som kan krävas för att uppnå syftet med häktningen. Finns det alltså mindre allvarligt ingripande åtgärder som staten kan tillgripa och ändå uppnå samma resultat ska dessa tillämpas istället.³⁴

24 kap 2 § RB anger att om en person är på sannolika skäl misstänkt för brott får häktas oberoende av brottets beskaffenhet,

1. Om han är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann, eller
2. om han saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

Paragrafen ger uttryck för en möjlighet att häkta en person som man t.ex. inte har kunnat identifiera eller som man har skäl att personen ljuger om sin identitet oavsett vilken straffskala som är aktuell för brottet som personen misstänks för. Då det finns nordiska konventioner som tillåter att svenska staten t.ex. delger en medborgare i ett annat nordiskt land ska inte paragrafens andra stycke tillämpas på misstänkte med hemvist i ett annat nordiskt land.³⁵

24 kap 3 § stadgar att även den som är skäligen misstänkt för brott får, med den begränsning som följer av 19 §, häktas om

1. förutsättningarna för övrigt är uppfyllda enligt 1 § första, tredje och fjärde styckena
2. det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.

Paragrafen öppnar för möjligheten att häkta en misstänkt vid en lägre misstankegrad än sannolika skäl. Häktning kan därmed redan ske vid

---

³⁴ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 24 kap. 2 §, not 854-856, 2018-12-18

³⁵ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 24 kap. 3 §, not 857-861, 2018-12-18

misstankegraden skäligen misstänkt, detta kallas också utredningsanhållanden. För att utredningsanhållanden ska få tillämpas ska det alltså finnas en skälig misstanke om individens skuld i ärendet och styckena ett, tre och fyra i 1 § ska vara uppfyllda.

24 kap 4 § stadgar att om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning endast ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Detsamma gäller kvinna som fött så kort tid förut att häktning kan befaras medföra allvarligt men för barnet. Vill den misstänkte inte underkasta sig övervakning, skall häktning ske. Om ytterligare inskränkningar i fråga om häktning av den som är under 18 år finns särskilda bestämmelser.

Paragrafen ger uttryck för vissa humanitära avvägningar som kan begränsa möjligheten för staten att häkta en misstänkt. Paragrafen anses i stort vara tillämplig på misstänkta under 18 år då häktning i deras unga ålder anses vara olämpligt. Paragrafen anger även att hänsyn ska tas till sjukdom vilket också tillämpas för personer med allvarligare handikapp. Särskild tas också till situationer där en kvinna nyligen fött barn. Då ett häkte anses vara en dåligt anpassad plats för ett barn har lagstiftaren avsett att skydda barnets intresse genom att minska möjligheten till att häkta en nybliven moder. Om man vid bedömning av den misstänktes personliga situation kommer fram till att denne kan omfattas av paragrafens särreglering, ska man istället utforska möjligheten till annan övervakning. Om övervakning då inte kan ordnas på annat sätt eller den misstänkte vägrar denna typen av övervakning ska den misstänkta häktas.³⁶

---

³⁶ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 24 kap. 4 §, not 862-869, 2018-12-18

5 Särskild reglering för unga misstänkta

5.1 En introduktion till området

Bilden nedan visar utvecklingen av antalet häktade personer i åldrarna 15-20 mellan åren 2010-2017. Att siffrorna skiljer sig mellan åren förklaras bl.a. med skillnader i den faktiska brottsligheten där unga är inblandade år för år. Statistiken visar att relativt få personer mellan åldrarna 15-17 år häktas. Detta beror på att det ska föreligga synnerliga skäl för att häkta personer i dessa åldrar, enligt FN:s Barnkonvention och enligt svensk lag. I praktiken innebär detta att det endast är när brottets art är av mycket allvarlig natur eller när det finns andra tungt vägande skäl för att besluta om häktning.

Situationer där misstänkta under 18 år kan vara om man har skäl att anta att denne kommer försöka ingripa i rättssaken genom att t.ex. påverka vittnen eller brottsoffer. Om beslut fattas om att häktning av en dan pass ung människa ska göras är det viktigt att tillse att häktningstiden inte blir utdragen och att den misstänkte i största möjliga mån tillåts träffa familj och umgås med andra personer för att minska den negativa inverkan på den misstänktes välmående.³⁷

---

³⁷ Åklagarmyndigheten, 2018-12-30

År	Ålder 15-17 år	Ålder 18-20 år
2010	155	1 327
2011	122	1 256
2012	123	1 005
2013	119	938
2014	125	884
2015	140	795
2016	167	870
2017	178	969

*Bild från åklagarmyndighetens hemsida³⁸

5.2 Särskilt om Lag med särskilda bestämmer om unga lagöverträdare

Syftet med lagens tillkomst var att genom lag anpassa sättet man lagförde unga som misstänkts för brott för att bättre möta de speciella krav som finns särskilt i ungdomsmål. Bland de förslag som lades fram i propositionen föreslogs bl.a. åtgärder som syftade till att förbättra samarbetet mellan myndigheterna vid hanteringen av unga misstänkta och en stadgad tidsfrist för hur lång tid en förundersökning får bedrivas. Vidare innehöll propositionen förslaget att domare med ”särskild fallenhet för uppgiften” skulle döma i ungdomsmålen.³⁹

Lagens fjärde paragraf anger att förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott som fängelse kan följa skall bedrivas med särskild skyndsamhet. Förundersökningen skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske, och senast inom sex veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke enligt 23:18 § första stycket rättegångsbalken. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till

³⁸Åklagarmyndigheten, 2018-12-31

³⁹ Prop. 1994/95:12 s.1

1. att den misstänkte skall delta i medling enligt lagen om (2002:445) medling med anledning av brott, eller
2. utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter

5 § i samma lag anger att om någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska en sådan vuxen underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.

Undersökningsledaren får besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövandet om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska underrättelse omedelbart lämnas. Detsamma gäller en kallelse till förhör.

En underrättelse eller kallelse enligt första stycket ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl.

Paragrafens syfte är att se till att en vuxen som har en ansvarsroll för den unge misstänkte informeras om situationen och på det sättet har möjlighet att t.ex. tillgodose dennes intressen och agera stöd under t.ex. förhöret. Lagstiftaren ansåg att unga som begår brott behöver stöd från både myndigheter och vuxna i sin närhet. Propositionen trycker på vikten av att tidigt engagera vuxna runt den unge och få dem att medverka i arbetet att få den unge att upphöra med sitt kriminella beteende tillsammans med myndigheterna. De ansåg vidare att det är viktigt att föräldrarna har en roll i situationen också för att öka möjligheterna för den unge att t.ex. ha en

kontakt med målsägande i målet för att kunna ställa saker till rätta i efterhand vilket de har bedömt vara av vikt.

Den lagstadgade skyldigheten att informera vårdnadshavaren om att förhör ska hållas med den unge misstänkte, har sin bakgrund i att man såg ett behov i att försöka öka vårdnadshavares deltagande under förhör då deltagandet hittills hade varit lågt. En studie framtagen av BRÅ, som ett led i utvärderingen av den lagändring som gjordes år 1988, visade att deltagandet vid tidpunkten uppgick till ca 21 % i de aktuella försöksdistrikten. De ansåg att det låga deltagandet var problematiskt och påkallade ytterligare lagändring. Skyldigheten är inte absolut utan den ansvariga ska t.ex. förhöra sig om den unges inställning till vårdnadshavarens deltagande vid förhöret. Om skäl framkommer som innebär att man kan misstänka att vårdnadshavarens närvarande skulle försvåra situationen kan beslut tas om att inte kalla vårdnadshavaren.⁴⁰

7 § i lagen stadgar att vid förhör med den som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott, på vilket fängelse kan följa, skall företrädare för socialtjänsten närvara om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen.

5.3 Häkteslagen

Syftet med införandet av den nya häkteslagen (2010:611) var att minska återfallsrisken för brottslingar genom att verkställigheten på anstalt skulle komma att anpassas efter den intagnes individuella behov. Lagen innehöll ett lagstadgat krav på att ta fram en individanpassad verkställighetsplan för varje intagen.⁴¹

---

⁴⁰ Prop. 1994/95:12 s. 64 f.f.

⁴¹ Prop. 2009/10:135 s. 1 f.

1 kap 4 § Häkteslagen stadgar att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

1 kap 5 § stadgar vidare att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av häkteslagen eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Paragrafen ger uttryck för att proportionalitetsprincipen ska tillämpas vid beslut om kontrollåtgärder och tvångsåtgärder i samband med häktningen. Den generella regleringen av proportionalitetsprincipen innebar bl.a. att tidigare krav på kroppsvisitation eller kroppsbesiktning som fanns lagstadgad i tidigare lagstiftning utgick.⁴²

5.4 Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och lång häktningstid

5.4.1 Inledning

Som nämns i uppsatsen kan häktning av en misstänkt ha en markant påverkan på en individ och dennes benägenhet att avge falska erkännanden. I avsnittet ovan har jag redogjort för delar av den lagstiftning som reglerar häktningsförfarandet. I detta avsnitt avser jag att till viss del redogöra för Åklagarmyndighetens bedömningar som uppstår i samband med långa häktningstider och häktning med restriktioner.

Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och lång häktningstid togs fram för att försöka minska häktning med restriktioner, ge åklagare stöd i bedömningar gällande risk och proportionalitet som ska göras i samband

---

⁴² Prop. 2009/10:135 s. 124

med häktningsförfarandet. Skrivelsen syftar också till att ska en enhetlig tillämpning på området inom åklagarmyndigheten.⁴³

5.4.2 Prövning av kollusionsrisk

Om det föreligger det som kallas kollusionsrisk kan åklagaren enligt häkteslagen besluta om restriktioner. Vid häktning krävs ett tillstånd för behörig domstol för att åklagaren ska ha möjlighet att besluta om restriktioner.

Med begreppet kollusionsrisk åsyftas situationen där det föreligger en risk att en misstänkt kommer att undanröja bevis eller på annat sätt kommer att försvåra utredningen. Typiska situationer där man anser att det finns en kollusionsrisk är när man misstänker att den misstänkte kommer t.ex. försöka påverka vittnen eller undanröja bevis.

När åklagaren gör bedömningen om kollusionsrisk föreligger är utgångspunkten för bedömningen ”brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet”. Åklagaren ska beakta omständigheter som talar både för och emot häktning. Risken för att den misstänkte ska komma att t.ex. undanröja bevis ska uppfattas som konkret vid beaktande av omständigheterna i fallet. En generell riktlinje är att risken som regel kan bedömas vara allvarigare vid grova brott och mindre allvarlig vid lindrigare brottslighet.

Riksåklagarens riktlinjer anger att följande faktorer ska beaktas av åklagaren vid en riskbedömning:

- Vilken typ av bevisning finns det i ärendet?
- Finns det omständigheter kring den misstänktes person som ökar risken för otillbörlig påverkan?
- Vilken inställning har den misstänkte till de brottsmisstankar som rikas mot honom eller henne?

---

⁴³ R å R 2015:1 s.1

- Är flera misstänkta involverade?
- Vad är det för typ av brott?

Avseende bedömning av vilken bevisning det finns i ärendet förklarar riktlinjen att om målet gäller t.ex. våld i nära relationer och bevisningen i huvudsak består av muntliga utsagor från t.ex. målsäganden eller vittnen, bör risken för att den misstänkte kommer försöka påverka målsägande eller vittnet till att ta tillbaka eller ändra sitt uttalande anses vara stor. Skulle en muntlig bevisning bestå i ett uttalande från ett vittne eller målsägande som den misstänkte inte har någon slags relation till bör risken ses som liten. Detsamma gäller om bevisningen huvudsakligen består av material som den misstänkte inte kan påverka i efterhand, t.ex. videoupptagningar eller skriftlig bevisning.

Gällande frågan om det finns omständigheter kring den misstänktes person som ökar risken för otillbörlig påverkan, stadgar skrivelsen att om den som misstänks för brottet har en historia av att ha försökt påverka vittnen antingen genom hot eller genom andra medel är detta en indikation på att individen kan komma att försöka påverka utredningen. Detsamma anges för individer som tillhör en kriminell organisation.

Vilken inställning den misstänkte har till de brottsmisstankar som riktas mot honom eller henne är en mer komplicerad faktor att bedöma. Myndighetens skrivelse anger att oavsett om den misstänkte kategoriskt nekar till brottet så behöver inte detta innebära att det finns en risk att den misstänkte avser att försvåra utredningen. Inte heller innebär ett erkännande från en misstänkt alltid att den misstänkte kommer stå fast vid erkännandet. Erkännandet behöver som regel understödjas med annan bevisning för att den ska kunna ligga till grund för en fällande dom. När det rör sig om grövre brottslighet kan det föreligga skäl för åklagaren att yrka på frihetsberövande även om den misstänkte har erkänt för kunna hinna göra en kontroll av de uppgifter den misstänkte har lämnat och kunna genomföra andra utredningsåtgärder

som anses vara viktiga. När kollusionsrisken sedan är undanröjd ska beslutet om frihetsberövandet hävas om det inte finns skäl att dessa ska kvarstå.

Syftet med frågan om det finns flera misstänka är att åklagaren bör fundera på om det finns en risk att de misstänkta kommer gemensamt anpassa sina historier och därmed har en olämplig påverkan på utredningen. Även här måste dock bedömningen ske i var enskild situationen där de olika föreliggande faktorerna vägs in. Om det t.ex. finns bevisning som gör att den misstänktes berättelse är mindre viktig kan detta att denna typ kollusionsrisk inte anses föreligga i ärendet.

Åklagaren ska även fråga sig vilken typ av brott det rör sig om i det aktuella ärendet. Detta beror på kollusionsrisken har visat sig vara olika hög i olika typer av brottslighet. Som nämnt är t.ex. risken för vittnespåverkan större om målsägande är en närstående till den misstänkte. Andra brottstyper där kollusionsrisken generellt är något förhöjd är exempelvis vissa typer av narkotikabrott och utpressning.⁴⁴

5.4.3 Restriktioner

Skulle åklagaren komma till slutsatsen att det finns en risk för kollusion i ett ärende ska då åklagaren göra en proportionalitetsbedömning där kollusionsrisken och brottets allvarlighetsgrad ställs mot den inskränkning i den misstänktes liv som restriktionen kommer att innebära. Åklagaren har också att ta ställning till hur restriktionen ska tillämpas på den misstänktes situation. Den här bedömningen ska göras fortlöpande under ärendets gång och när behovet för restriktionen inte längre väger över den misstänktes intressen ska restriktionen upphöra.

Om det rör sig om ett brott som bedöms vara av mindre allvarlig art, t.ex. stöld där brottsmisstanken baseras på vittnesutsagor från butikens personal

---

⁴⁴ R å R 2015:1 s. 2 f.f.

vilket sannolikt innebär att risken för kollusion är liten kommer restriktioner anses vara en oproportionerlig åtgärd.

Om kollusionsrisken av någon anledning ska anses ligga någonstans mellan medel-hög sannolikhet för otillbörlig påverkan samtidigt som brottet anses vara mer allvarligt än i de fall som anges ovan anses behovet för restriktioner vara större. Exempel på brott som bör anses vara av grövre art är t.ex. narkotikabrott och våld i nära relationer.

När kollusionsrisken anses vara hög och brottet är av särskilt allvarlig art, t.ex. grova våldsbrott eller grov utpressning eller liknande ska också behovet för restriktioner anses vara högt. Restriktionerna kan då sannolikt också behöva vara omfattande för att i största möjliga mån kunna undvika en otillbörlig påverkan på utredningen från den misstänktes sida. Även om kollusionsrisken är lägre bör denne anses väga tyngre än intrånget i den misstänktes personliga sfär som inskränks i samband med restriktionerna.

Om de restriktioner som åklagaren yrkar på är långtgående, både i sin utformning och i tid, bör åklagaren försöka se till att den misstänkte får någon slags social stimulans. Riksåklagaren rekommenderar att åklagarna i dessa fall har en kontakt med personalen som jobbar på häktet för att tillsammans försöka hitta lösningar som gör situationen hållbar för den misstänkte.⁴⁵

5.4.4. Olika typer av restriktioner och åklagarens tillämpning av dessa

Riksåklagarens skrivelse delar in de tillgängliga restriktionerna i följande kategorier:

- Besök, elektronisk kommunikation och försändelser
- Vistelse i gemensamhet
- Samsittning

---

⁴⁵ R å R 2015:1 s. 4 f.

- Massmedia, andra tidningar och tidskrifter

Om åklagaren finner att det finns ett reellt behov av att tillämpa restriktioner i samband med häktningen bör det vara nära till hands att tillämpa restriktioner avseende besök, elektronisk kommunikation och försändelser. Det bör vara nära tillhands att vilja begränsa den misstänktes möjlighet att fritt kommunicera med omvärlden. Dock ska principen om proportionalitet tillämpas och brev kan sannolikt överlämnas till den misstänkte efter en genomgång av åklagaren. Även besök bör i vissa fall kunna vara en möjlighet om besöket kan övervakas. Det är dock endast i ett fåtal fall där det råder extrema förutsättningar där all typ av kommunikation ska förbjudas.

Med vistelse i gemensamhet förstås att den misstänkte tillåts att umgås med de andra intagna på anstalten. I praktiken innebär detta en fri kommunikation mellan den misstänkte och de andra intagna där den misstänkte skulle kunna vidareförmedla budskap till individer på utsidan. För att begränsa den här möjligheten bör ett beslut om restriktioner avseende besök, elektronisk kommunikation och försändelser ofta komma att kombineras med en begränsning i den misstänktes rätt till vistelse i gemensamhet.

Begreppet samsittning innebär att den misstänkte tillåts umgås med andra individer som är intagna och har belagts med restriktioner. Samsittning kan tillåtas i olika utsträckning. Bedömningen av vem som är lämplig för samsittning med den misstänkte kan överlåtas till Kriminalvården, men åklagaren kan också besluta om att Åklagarmyndigheten måste lämna sitt godkännande av individer som är lämpliga för samsittning med den misstänkte, Kriminalvården samråder i de fallen med Åklagarmyndigheten innan samsittning sker. Det ska dock beaktas att även samsittning kan betyda en risk för utredningen. Parten som den misstänkte samsitter med kan komma att släppas eller får sina restriktioner hävda, vid en för utredningen kritisk tidpunkt, och kan på så sätt t.ex. komma att kunna

kontakta den misstänktes kontakter på utsidan som kan påverka utredningen på ett otillbörligt sätt. Huvudregeln bör dock vara att samsittning ska komma att tillåtas då risken för en otillbörlig påverkan i normalfallet är liten jämfört med inverkan på den misstänkte som får en väldigt begränsad kontakt med andra människor. Situationer där möjligheten till samsittning typiskt bör begränsas är om den misstänkte exempelvis är en del av ett kriminellt nätverk.

En restriktion avseende massmedia, andra tidningar och tidskrifter bör främst bli tillämpliga i undantagsfall. Främst bör detta behöva tillämpas i fall med en omfattande mediabevakning. Om nyhetsrapporteringen endast sker i lokala massmedier bör det generellt inte föreligga något hinder mot att den misstänkte får ta del av annan media. Eftersom det anses vara en märkbar inskränkning i den misstänktes situation att frånta denne möjligheten att t.ex. se på TV är det oftast viktigt att åklagaren ser till att ingen känslig information når ut till massmedia.⁴⁶

5.4.5 Omprövning av restriktioner

Enligt 6 kap 3 § Häkteslagen ska ett fattat beslut om restriktioner i samband med häktning omprövas när det finns anledning till detta. Även om behovet för en viss typ av restriktioner finns kan syftet med dessa avta längs utredningens gång och därefter hävas. Proportionalitetsprincipen ska tillämpas på restriktionerna under ärendets gång för att tillse att restriktionerna inte tillämpas på den misstänktes häktning längre än vad som kan anses vara försvarbart. När en viss bevisning är säkrad eller misstänkta medbrottslingar har hörts kan syftet med t.ex. restriktioner avseende användandet av elektroniska kommunikationsvägar anses vara uppfyllt och åklagaren ska därmed besluta om att dessa ska hävas. Även längden på tillämpningen av restriktionen har en påverkan vid en bedömning om proportionalitet, vilket kan leda till att även om det finns ett visst behov av

---

⁴⁶ R å R 2015:1 s. 5 f.

att fortsatt tillämpa en typ av restriktion kan den komma att hävas för att tillämpningstiden har sträckt sig under en lång tid.⁴⁷

5.4.6 Särskilt om unga misstänkta

Unga misstänkta mellan 15-17 år anses enligt FN:s barnkonvention vara barn. Vid ett beslut om häktning av en sådan ung person och om frågan om restriktioner uppstår måste åklagaren iaktta särskild försiktighet. Skrivelsen uttrycker att Åklagarmyndigheten ska vara mer restriktiv med tillämpningen av restriktioner när det gäller unga i förhållande till vuxna misstänkta. Det ska ställas högre krav på att brottet ska vara av allvarlig art för restriktioner ska åläggas den misstänkte. Denna särskilda hänsyn ska ges de unga misstänkta då restriktionerna drabbar dem hårdare än vuxna individer, men också på grund av Sveriges internationella åtaganden så som t.ex. barnkonventionen.

Det ska dock beaktas att unga brottslingar bedöms ha en relativt stor viljan och möjlighet att påverka målsägande och eventuella vittnen. Detta beror bl.a. på även andra inblandade i brottet är unga personer som i större utsträckning generellt är mer påverkbara jämfört med vuxna individer.

Redan i stadiet då åklagaren beslutar om att anhålla den unge misstänkte ska ställning tas till om restriktioner kan lättas. Redan när den unga befinner sig i arresten, vilket sker i ett tidigt skede i utredningsfasen, ska åklagaren i regel tillåta en kontakt mellan den misstänkte och dennes föräldrar. Skulle det föreligga en kollusionsfara som innebär att den unge individen inte bör tillåtas ha en oönskad kontakt med t.ex. sina föräldrar ska åklagaren istället överväga att bevilja kontakt som övervakas.

Isolering anses ha en stark negativ konsekvens på en ung persons psykologiska tillstånd. Av denna anledning ska åklagaren i största möjliga mån inte besluta om att förbjuda samsittning för de unga misstänkta.

---

⁴⁷ R å R 2015:1 s. 7 f.f.

När beslut fattas om att häkta en ung person ska åklagaren kontakta den tilldelade försvararen för att se till att möjligheten finns för den unga att uppge till försvararen vilka personer denne kan komma att vilja ha kontakt med under häktnings tiden. Detta för att åklagaren i ett tidigt skede ska kunna ta ställning till vilken kontakt som kan vara lämplig med vissa personer. Exempelvis kan åklagaren besluta att kontakten med föräldrar kan vara övervakad medan kontakten med jämnåriga kamrater ska övervakas.

Åklagaren ska också tidigt agera för att kunna förklara för den unge misstänkte varför det anses vara nödvändigt med restriktioner och vad de faktiska konsekvenserna blir av restriktionerna för den unge.⁴⁸

---

⁴⁸ R å R 2015:1 s.8. f.f.

6 Förhöret

6.1 Introduktion till området

I avsnitten som berör de inre faktorer som påverkar individers sannolikhet benämns bl.a. faktorer så som påverkningsbarhet och benägenhet att vika under yttre press. Dessa inre faktorer har en inverkan på hur benägen en individ är att i vissa situationer komma att avge falska erkännanden. Problemen med dessa faktorer uppstår dock generellt först i samband med förhöret. Är det då alla förhörsmetoder och kommunikationen med en misstänkt som generellt ökar risken för att en individ avger falska erkännanden?

Inbeau m.fl. har i sin forskning ansett att det är tre typer av förhörsmetoder som har visat sig leda till falska erkännanden i en större utsträckning.

- Att utsätta den misstänkte för fysisk smärta
- Att hota den misstänkte med fysisk smärta
- Att lova en misstänkt sänkt eller uteblivet svar vid ett erkännande

Även om dessa forskningsresultat har en viss bäring har de kritiserats för att förenkla frågan och slutsatsen har även kallats naiv utav Gisli Gudjonsson.⁴⁹

Förhöret med en misstänkt är till sin natur komplicerat. Det finns inga medel som en förhørsledare lagligen kan tillgripa som kan tvinga en misstänkt att erkänna ett brott. Det måste därför finnas en frivillighet från den som begått ett brott att berätta något som sannolikt kommer innebära negativa konsekvenser. Detta strider oftast mot individens självintressen.

---

⁴⁹ Memon m.fl (2003) s. 76 f.f.

Även förhöret med vittnen eller målsägande är komplicerade. Dels kan det vara problematiskt att prata med en person om traumatiska upplevelser, men det kan också föreligga andra skäl till att personen inte vill tala under förhöret. Personen kan t.ex. ha blivit utsatt för hot för att förhindra denne från att vittna. Personen kan också ha varit påverkad av alkohol eller narkotika vilket gör att personens minnesbild kan vara svår att utgå ifrån när man försöker återskapa ett händelseförlopp. En annan svårhanterlig faktor är när målsägande och den misstänkte är närstående.⁵⁰

6.2 Förhöret och falska erkännanden

Den särskilda fokus som jag lägger på förhöret i samband med falska erkännanden kommer sig av att studier har visat att även om det sannolikt finns flertalet faktorer både inre och yttre är den i huvudsak bidragande faktorn misstag som begås av förhørsledaren. Det generella felet som görs är att förhørsledaren har en misstanke om vad som har hänt och vem som är misstänkt får vara styrande under ärendets utredning.

I sin övertygelse om att den egna teorin är korrekt utvecklas teorin till sanning i förhørsledarens ögon. Förhørsledaren som anser sig ha rätten på sin sida kommer försöka pressa den misstänkte och även vittnen att säga uttalanden som stämmer överens med förhørsledarens teori. En del i denna process är att förhørsledaren mer eller mindre omedvetet förbiser bevis och uttalanden som skulle indikera att den misstänkte är oskyldig till brottet. Det är också en risk att förhørsledaren ”tappar bort” bevisning som skulle försvåra processen med att få den misstänkte dömd.⁵¹

---

⁵⁰ Kronkvist (2016) s. 47

⁵¹ Gudjonsson (2003) s.193

6.3 Fallet Noel Fellowes

Ett fall som fått medial uppmärksamhet i England och som på ett sammanfattande sätt redogör för situationer som beskrivs ovan är fallet Noel Fellowes. Fellowes som vid tillfället arbetade som taxichaufför kom att dömas för dråp på en indrivare. De omständigheter som gjorde honom misstänkt i målet var att hans svärmor förekom i indrivarens register över personer med skulder och vittnen hade sett den mördade kliva in i en taxi på den aktuella dagen. Under sex timmars förhör gjorde inte Fellowes några erkännanden till brottet. Fellowes hade aldrig tidigare mött personen men polisen kom att övertyga vittnen om att Fellowes hade motiv att döda indrivaren. Den bevisning som hade kunnat användas för att visa att Fellowes var oskyldig till brottet, t.ex. taxifirmans tidkort kom att försvinna under utredningen gång. Fellowes som dömdes till sju års fängelse blev villkorligt frigiven efter fyra. En tid senare greps personen som faktiskt var skyldig till mordet och domen mot Fellowes hävdes.⁵²

Även om Fellowes faktiskt inte erkände brottet som han anklagades för vittnar han om den typ av förhörsmetoder som har visats leda till falska erkännanden. Fellowes beskriver hur förhørsledarna uppträdde aggressivt mot honom och försökte få honom att bryta ihop. Fellowes som visserligen inte erkände berättar om hur han började gråta under förhöret då pressen på honom blev övermäktig.⁵³

---

⁵² Gudjonsson (2003) s.193

⁵³ Gudjonsson (2003) s.193 f.f.

6.4 Något om indelning av olika förhörsmetoder

6.4.1 Kategorisering

Förhörsmetoder har av forskarkåren kommit att ha olika synsätt på hur de bäst kan kategoriseras och delas in i olika fack. Den metod som föreslås utav forskaren Gisli Gudjonsson delar in förhörsmetoder i tre separata kategorier⁵⁴:

- Delivery (leverans)
- Maximization (Maximering)
- Manipulation (Manipulation)⁵⁵

De exempel jag ger nedan är inte uttömmande listor över vilka olika typer av metoder som ryms inom kategorin utan de syftar till att exemplifiera vilken typ av metoder som ryms inom de respektive kategorierna. Sammanställningen nedan gör inte anspråk på att kategorisera metoderna som ”bra eller dåliga” metoder utan fyller endast en förklarande funktion.

6.4.2 Förhörsmetoder inom leveranskategorin

Förhörsmetoder under kategorin leverans tar sikte på hur vilka frågor som ska ställas och hur de ska ställas. Inom kategorin finns det sedan tre underkategorier avseende frågornas typ. De kategorierna definieras som:

- Öppna frågor
- Stängda frågor
- Ledande frågor

---

⁵⁴ Gudjonsson (2003) s. 80 f.

⁵⁵ Min översättning

Öppna frågor syftar till att få den misstänkte att på ett fritt och öppet sätt beskriva sin version av händelseförloppet. Stängda frågor kategoriserar istället av att de smalnar av frågeställningen och att frågorna då typiskt kan besvaras fåordigt. Ledande frågor är den typ av frågor där typiskt innehåller en ledning i hur förhørsledaren vill få att personen ska svara.⁵⁶

Nedan frågor är exempel på hur förhørsledaren kan utforma frågan för att få svar på samma frågeställning:

- Hur tog du dig till platsen? (Öppen)
- Cyklade du eller gick du till platsen? (Stängd)
- Du cyklade till platsen, eller hur? (Ledande)⁵⁷

Förhörsmetoderna lägger också stor vikt vid att frågorna ska levereras på rätt sätt i rätt sammanhang. Frågorna kan t.ex. ställas tystlåtet eller högljutt beroende på vem det är som förhörs. Andra exempel på metoder som kan rymmas inom kategorin är att använda tystnad som ett redskap för att få personen att tala.⁵⁸

6.4.3 Metoder inom maximeringskategorin

Metoderna inom den här kategorin utmärks genom att de går ut på att förhørsledaren avser att skrämja och påverka de misstänkta genom att komma med falska påståenden som kan röra bevisning eller brottets utsträckning och konsekvenser. Hoten kan bestå i att personen hotas med en längre tid i häktet eller med att åklagaren avser väcka åtal mot personen för mord när brottet sannolikt kommer bedömas vara dråp. Metoderna kategoriseras av olika typer av överdrifter som avser att väcka rädsla och ångest hos den misstänkte. Syftet med att t.ex. överdriva bevisningen i målet

---

⁵⁶ Gudjonsson (2003) s. 80 f.

⁵⁷ Mina exempel

⁵⁸ Gudjonsson (2003) s. 80 f.

är att få den misstänkte att känna vemod och att det är syfteslöst att förneka brottet vidare för att bevisningen mot denne är så pass omfattande.

Att kalla den misstänkte för lögnare och på ett något aggressivt sätt utmana den misstänktes påstående är också en typ av metoder som kan kategoriseras under maximeringskategorin.⁵⁹

6.4.4 Metoder inom manipulationskategorin

Metoderna går ut på att de förvränger detaljer i ärendet så som att överdriva viss bevisning eller förbise viktiga detaljer. En annan metod inom kategorin är att manipulera den misstänkte genom att angripa den misstänktes självförtroende.

Tekniker som går ut på att förminska detaljer ingår också i kategorin, exempel på detta är när förhørsledaren förminskar brottets allvar eller förminskar den misstänktes inblandning i brottet.⁶⁰

6.5 Bristande förhörsmetoder

6.5.1 Introduktion

Varför är det så viktigt att fokusera på att genomföra förhöret på ett korrekt sätt? Svaret på detta är tvådelat. Den första delen är att korrekt tillämpade förhörsmetoder kan innebära bättre resultat i form utav tillförlitligt underlag som kan användas vid en framtida rättegång. Den andra delen är att felaktigt tillämpade förhörsmetoder kan innebära allvarliga konsekvenser såväl för utredningen och den efterföljande processen men också den som förhörs.

Falska erkännanden är en utav de konsekvenser som kan uppstå i samband med otillbörliga förhörsmetoder. Falska erkännanden förekommer som nämnt i olika former men under förhöret är det inte ovanligt att falska

---

⁵⁹ Gudjonsson (2003) s. 81 f.

⁶⁰ Gudjonsson (2003) s.80 f.f.

erkännanden av olika anledningar mer eller mindre tvingas fram. En bakomliggande orsak till varför förhørsledare använder sig av otillbörliga förhörsmetoder är de själva är övertygade över personens skuld vilket de i stunden kan anse rättfärdiga det faktum att de använder sig av metoder som framtvingar ett erkännande. Förhørsledarens övertygelse om den misstänktes skyldighet kan t.ex. komma sig av att förhørsledaren tror sig veta att personen ljuger på grund av den misstänktes kroppsspråk. Den typen av övertygelse är inte ovanlig men forskning visar att kroppsspråk många gånger är en dålig indikator på att folk ljuger.

Falsa erkännanden avges under förhör även utan att förhørsledaren använder sig av otillbörliga metoder eller gör andra misstag under förhöret. Det ska dock noteras att forskning har visat på ett samband mellan press under förhöret och sannolikheten för att en misstänkt ska avge ett falskt erkännande. Man kan säga att desto större press under förhöret desto större sannolikhet att falska erkännanden avges.

Förutom risken för falska erkännanden kan olämpliga förhörsmetoder också leda till att kraftigt sänkt bevisvärde av erkännandet vid en prövning. Det kan också innebära risk att den misstänkte utvecklar en avighet mot samhället eller utvecklar posttraumatiskt stressyndrom.⁶¹

6.5.2 Reid-tekniken

Tekniken har sitt ursprung i USA och lanserades i en manual avseende förhörsmetoder under 1962. Teknikens syfte är att locka fram ett erkännande och tillhör därmed kategorin som oftast beskrivs som erkännandeinriktade förhörsmetoder. Den här typen av förhörsmetoder är inte tillåtna i Sverige då de anses vara i strid mot den lagstadgade oskyldighetspresumtionen. Tekniken har nio steg som förhørsledaren går igenom där målet är att genom de nio stegen bryta ned personens motvilja att erkänna brottet och således slutligen få fram ett erkännande.

---

⁶¹ Gudjonsson (2003) s.34 f.f.

Delar i metoden går ut på att förhørsledaren försöker tillse att den misstänkte inte får möjlighet att uttrycka sin oskuld i ärendet. Förhørsledaren försöker även skjuta över skulden för brottet på offret genom att rättfärdiga brottet utifrån offrets agerande. Förhørsledaren förser alltså den misstänkte med olika anledningar som gör brottet moraliskt godtagbart.⁶² Förhørsledaren ska också försöka föra in falska fakta i utredningen vilket kan göras bl.a. genom att förhørsledaren överdriver ett visst vittnesutlåtande eller utelämnar annan motsägelsefull information i kommunikationen med den misstänkte.⁶³

6.5.3 Löften om förmånlig behandling

Metoden att lova en misstänkt t.ex. lindrigare bestraffning för ett brott denne har begått är laglig och tillämpbar i vissa rättssystem. Metoden används med frekvens och i olika former i det amerikanska rättssystemet under benämningen ”plea-bargains” men är inte tillåten i Sverige.

I Sverige finns möjligheten till strafflindring om den misstänkte deltar i utredningen och även erkänner sin del av brottet. Det finns en gräns mellan förhørsledarens rätt att informera en misstänkt om denna lagstiftning och att använda lagstiftningen som ett påtryckningsmedel.

Även denna typ av metod anses strida mot svensk rätt och däribland presumtion av oskyldighet.⁶⁴

6.5.4 Inlåsningsmedel

Att låsa in en misstänkt innan denne dömts för ett brott kan i många situationer både vara en nödvändighet och i enlighet med gällande lagstiftning. Häktning kan ske t.ex. om det är påkallat med hänsyn till brottsutredningen. Det finns dock en viktig distinktion mellan att använda

---

⁶² Kronkvist (2016) s. 63 f.

⁶³ Gudjonsson (2003) s. 83.

⁶⁴ Gudjonsson (2003) s. 83.

sig av detta tvångsmedel för att hantera en kollusionsrisk d.v.s. säkerställa att utredningen inte kommer att otillbörligen påverkas av den misstänkte och att använda det som ett påtryckningsmedel för att få den misstänkte att t.ex. erkänna ett brott. Det är viktigt att förstå att det är i enlighet med svensk rätt att häkta en misstänkt på grund av kollusionsrisken eller recidivfara men att det skulle strida mot både svensk rätt och internationella konventioner att använda det som påtryckningsmedel.

Ett beslut om häktning som till en början anses vara i enlighet med svensk rätt får inte heller användas på så sätt att det fortsätter att användas efter det att inte längre anses vara proportionerligt för att sätta press på en misstänkt.

Inlåsnings har visats ha en påverkan på den misstänkte, detta anses vara särskilt försvarande i de situationer där inlåsnings kombinerats med förhörsmetoder som involverar ett fientligt eller till och med aggressivt beteende.⁶⁵

6.5.5 Hård press tekniken

Tekniken utgår från att förhørsledaren ska försöka att tillse att förhörssituationen upplevs så obekvämt som möjligt av den misstänkte. Förhørsledaren avser därefter att agera vänligt mot den misstänkte när den uttalar sig i den riktning som förhørsledaren vill. Det fungerar som en form av belöningsystem som ska få den misstänkte att vilja röra sig i önskad riktning med sina uttalanden. Tekniken beskrivs som lätt att genomskåda för den misstänkte vilket då innebär att den misstänkte snabbt kan anpassa sitt beteende. Även om metoden är framgångsrik under förhöret är de uppgifter som lämnats inte lätta att hantera av en seriös förhørsledare. Det är helt enkelt svårt att veta om uppgifterna den misstänkte har lämnat är sanningsenliga eller om denne bara har sagt saker för att slippa bli illa behandlad av förhørsledaren. Den misstänkte kan under rättegången välja att ändra sina uttalanden.

---

⁶⁵ Gudjonsson (2003) s. 83.

Metoden kommer också med risken att den ökar sannolikheten för vissa typer av falska erkännanden. Den typ av falska erkännanden som den här metoden har en starkast koppling till är de internaliserade falska erkännandena. Den här typen av falska erkännanden uppstår när den misstänkte själv börjar tro på sin egen skuld trots att denne är oskyldig. Förhørsledarens metod med att belöna uttalanden som bekräftar dennes teorier leder till att den misstänkte formar påhittade minnen som denne sedan återger.⁶⁶

6.5.6 Kompismetoden

Metoden är som namnet anger en metod som går ut på att förhørsledaren försöker agera som den misstänktes vän och agerar under förespeglingen av att han står på den misstänktes sida. Metoden bedöms inte vara olaglig men framstår inte som en lämplig typ av professionell kommunikation mellan förhørsledare och misstänkt.⁶⁷

6.6 Lämpligare förhörsmetoder

6.6.1 SUE metoden

SUE står för ”Strategic Use of Evidence” eller strategiskt användande av bevis på svenska.⁶⁸ Metoden utvecklades på följande av utvecklarnas antaganden:

- Den misstänktes syn på hur mycket information som förhørsledaren har tillgång till går att påverka

---

⁶⁶ Gudjonsson (2003) s.83 f.

⁶⁷ Kronkvist (2016) s. 64.

⁶⁸ Min översättning

- Den misstänktes syn på bevisläget påverkar hur denne utformar de strategier som denne tillämpar för att kontra förhörsmetoderna
- Den misstänktes metoder för att kontra förhörsmetoderna påverkar vad den misstänkte avslöjar under förhöret.

Syftet med metoden är att genom att använda sig av missledande uppgifter om bevis för att få den misstänkte att ändra sin motstrategier för förhörsmetoder och på så sätt förmå denne att avslöja mer än det ursprungligen hade avsett.

Metodens tillvägagångssätt kan i korthet beskrivas som att förhørsledaren använder sig av den befintliga bevisningen på ett sådant sätt att den misstänkte kommer att tro att förhørsledaren har tillgång till mer bevisning än vad denne har. Hur man når detta resultat kan beskrivas med följande exempel.

Vi förutsätter att brottet i detta fall består av tre faser:

- Fasen innan brottet (Fas 1)
- Brottet (Fas 2)
- Fasen efter brottet (Fas 3)

Förhørsledaren har tillgång till bevis som visar den misstänktes beteende för fas 1 och 3 men saknar bevis avseende fas 2. Förhørsledaren kommer att försöka förhålla sig till fas 1 och 3 initialt under förhöret. Förhørsledaren kommer ställa öppna frågor avseende de två faser där bevis finns för att ge den misstänkte uppfattningen att det inte finns någon bevisning avseende dessa två faser heller.

Tanken är att den misstänkte kommer ge uttalanden som står i strid med den bevisning som finns varpå förhørsledaren konfronterar den misstänkte gällande de felaktiga uttalandena. På så sätt avser förhørsledaren att ge sken av att ha information om brottets samtliga faser som denne inte initialt

avslöjar vid frågorna om de olika faserna. Avsikten är att den misstänkte därför kommer förutsätta att det finns bevisning som avslöjar olika lögner och därför kommer ändra sina kontratekniker och kommer förhålla sig till sanningen därefter. Förhørsledaren avser att på detta sätt få den information som saknas.⁶⁹

6.6.2 Den kognitiva intervjumetodiken

Den kognitiva intervjumetodiken har sitt främsta nyttoområde inom förhören med vittnen och inte i förhör med misstänkta.

Metoden utvecklades för att vara anpassad efter forskning som skett inom minnespsykologi. Minnet är en komplex funktion som har visats vara svårhanterlig vid tillfällen en person ska försöka minnas ett händelseförlopp av ett brott. Forskning har visat att när individer ombeds minnas delar av händelseförlopp som de egentligen inte har minnen av har de vid tillfällen fyllt ut eventuella luckor med information som hämtas ur deras uppfattning om stereotypa händelseförlopp som uppstår i snarlika situationer. Det kan också hända att vi ”sorterar” bort detaljer som inte stämmer överens med de förutfattade mallar som redan finns i vår hjärna. Metoden har alltså utvecklats i syfte att hantera minnets komplexa natur och på så sätt undvika att felaktig information förs in i underlaget eller att korrekt information utelämnas från underlaget.⁷⁰

Den kognitiva intervjumetodiken består av följande moment:

- Introduktion
- Fri redogörelse
- Detaljerad genomgång
- Återblick
- Avslut

---

⁶⁹ Serra Tekin (2016) s.14 f.f.

⁷⁰ Christiansson (1998) s. 90 f.

Vid introduktionstillfället tas den första kontakten. Här ska förhørsledaren sträva efter att förmedla trygghet och på så sätt etablera ett förtroende. Förhørsledaren ska sträva efter att den som förhørs ska vara avslappnad men koncentrerad.

Nästa stadie av metodiken är den fria redogörelsen. Under den här fasen avser förhørsledaren att skapa en mental bild av situationen som helhet. Förhørsledaren försöker återskapa en bild av personens sinnesstämning och omgivningen. Därefter ska den som hörs fritt få återberätta. Det är viktigt att poängtera för personen att den inte ska sortera bort detaljer utan ta upp allt som dyker upp i minnesbilden. Det är viktigt att inte avbryta den som hörs utan låta den tala fritt.

Efter detta följer den detaljerade genomgången. I den här fasen är förhørsledaren mer aktiv och går in på ett mer detaljerat plan på de minnesbilder som personen har återgett. Förhørsledaren bör fokusera på att ställa öppna frågor i mesta möjliga mån för att uppmuntra en fri minnesbild.

Under återblicksstadiet ska förhørsledaren sammanfatta informationen som har återgetts under den fria redogörelsen och den detaljerade genomgången. Syftet är dels att stämma av uppgifterna som förhørsledaren har uppfattat med också att ge den som hörs ytterligare utrymme att komplettera med detaljer som dykt upp.

Till sist avslutas förhöret och den som hörs uppmuntras till att kontakta förhørsledaren om någon ytterligare information skulle dyka upp i efterhand.⁷¹

---

⁷¹ Christiansson (1998) s. 108 f.f.

7 Individens rättsliga skydd

7.1 Översiktligt om bakgrunden till de mänskliga rättigheterna

Uppsatsens tidigare delar har syftat till att redovisa och förklara faktorerna som ligger bakom och leder fram till falska erkännanden. Denna del syftar istället till att förklara det rättsliga skydd en individ har mot metoder som leder till falska erkännanden.

1948, några år efter andra världskrigets slut beslutade FN:s generalförsamling om att införa förklaringen om de universella mänskliga rättigheterna. Detta arbete fortsattes på EU-nivå 1949 där europarådet beslutade att rekommendera de dåvarande delstaternas styrande organ att ta fram ett förslag på en konvention som skulle reglera medborgarnas rätt till grundläggande fri- och rättigheter. Konventionen trädde i kraft 1953 och sedan 1995 gäller konventionen som lag i Sverige.⁷²

Syftet med konventionerna är att gentemot samhället skydda den enskilda individen mot godtycklighet och övergrepp. Konventionerna reglerar samhällets skyldigheter gentemot den enskilda men syftar även till att begränsa den makt som staten har över individerna i samhället.⁷³

---

⁷² Petersson (2001) s.10.

⁷³ Greenhill, Ulfsparré (2007) s. 11.

7.2 Kort om den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna

Artikel 5 anger att ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikeln stadgar ett förbud mot tortyr och liknande behandling eller straff. Det här förbudet avser att vara undantagslöst och ska tillämpas i krigstid såväl som i fredstid. Förbudet tar sikte på att förbjuda en representant för staten att utföra tortyr eller liknande former av beteenden. Begreppet tortyr ska tolkas som medvetna handlingar som får en individ att uppleva allvarlig smärta och/eller lidande och begreppet omfattar såväl fysisk som psykologisk tortyr. Det ska även föreligga ett bakomliggande syfte med handlingen så som att försöka framtvunga ett erkännande eller att straffa personen. Föreligger inte dessa omständigheter bedöms handlingen inte utgöra tortyr i artikelns mening utan bedöms då vara misshandel.

Sverige har bedömts agera i strid mot artikeln t.ex. i samband med utvisningar till länder där personer riskerar utsättas för tortyr.⁷⁴

Artikel 7 i förklaringen anger att alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Artikeln 20 anger att var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig förhandling vid en oberoende och opartisk domstol vid prövningen av hans eller hennes rättigheter och skyldigheter och av varje anklagelse om brott mot honom eller henne.

---

⁷⁴ Greenhill, Ulfsparré (2007) s. 50 f.

Artikel 11 uttrycker bl.a. oskuldspresumtionen och lyder enligt följande:

1. Var och en som är anklagad för brott har rätt att betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen har fastställts vid en offentlig rättegång, där personen åtnjuter alla rättssäkerhetsgarantier som behövs för hans eller hennes försvar.
2. Ingen får fällas till ansvar för en gärning eller underlåtenhet som inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell lag vid den tidpunkt då den begicks. Det får inte heller utmätas strängare straff än vad som var tillämpligt vid den tidpunkt brottet begicks.

7.3 EKMR

7.3.1 Artikel 3

Artikel 3 i EKMR stadgar ett förbud mot att utsätta en person för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Begreppet tortyr förstås i likhet med FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna som en handling som innebär ett allvarligt lidande hos en individ. Även de bakomliggande anledningarna till varför handlingen utförs ska beaktas vid bedömningen om en handling utgör tortyr.

Exempel på agerande som utgör förbjudet agerande enligt artikel 3 i EKMR kant.ex. när staten förvägrar en fånga föda eller möjligheten till sömn, vilket visserligen inte har bedömts utgöra tortyr men likväl omänsklig behandling som också omfattas av förbudet. Tortyr har inte sällan förekommit i samband med förhören, metoder som involverar fysiskt våld eller till och med sexuella övergrepp med syfte att framtvunga ett erkännande är tydliga exempel på metoder som strider mot artikeln.

Att hota en misstänkt med fysiskt våld utgör inte tortyr enligt den praxis som stadgats i Europadomstolen men även detta har ansetts utgöra

omänsklig behandling. Särskilt dåliga förhållanden i förvar så som häkten och fängelse har bedömts utgöra omänsklig behandling.

Det är värt att nämna den bevisbördeprincip som Europadomstolen ålägger myndighetspersoner så som poliser eller häktespersonal i samband med skador som uppstår på en person i förvar som denne inte hade när denne togs i förvar. Om den misstänkte har skador som sannolikt har uppstått i samband med att denne har utsatts för någon form av omänskligt beteende och denne kan vittna om att skadorna har uppkommit på ett sådant sätt skapas en presumtion om att så har skett. Det åligger därmed staten att visa att skadorna inte har uppkommit på grund av en hantering som skulle strida mot något av artikelns rekvisit.⁷⁵

7.3.2 Artikel 5

Artikel 5 stadgar individens rätt till frihet och säkerhet. Artikel 5 uttrycker inte en absolut rättighet för individens fri och säkerhet. Regeln ger uttryck för flera undantagssituationer där frihetsberövande kan vara i enlighet med konventionen. En sådan situation är just möjligheten till att frihetsberöva någon som är skäligen misstänkt för brott vilket anges i punkten c. Möjligheten till frihetsberövandet ska vara stadgat i lag och inte tillämpas godtyckligt utav staten.

Individen har rätt till att bli informerad om varför denne har blivit frihetsberövad på ett språk som denne förstår. Individen har också rätt till att så snart som möjligt få häktningen prövad av en behörig domare eller en annan statstjänsteman med behörighet att avgöra denna typ av ärenden.

Frihetsberövandet ska inte bara tolkas som situationer där personer häktas på grund av att de är misstänkte för brott utan begreppet ”arresteras” i konventionen ska även anses omfatta situationer där personer t.ex. omhändertas för psykiatrisk tvångsvård.

---

⁷⁵ Nilsson, Lundberg (2010) s. 121 f.

Artikel 5 avser bl.a. till att begränsa möjligheten till att hålla en person häktad under oskäligt långa tidsperioder. Exakt hur lång tid som ska anses vara oskäligt i sammanhanget finns inte avgjort i praxis utan hänsyn tas till det enskilda fallets art. Faktorer som spelar in i skälighetsbedömningen är bl.a. misstankegrad och risk för att den misstänkte kan komma att avvika. I praxis från Europadomstolen har länder ansetts agera i strid mot artikel 5 i konventionen när häktningstiderna har sträckt sig under två år eller längre. Även denna i sammanhanget väldigt långa tid kan dock anses vara skälig beroende på det enskilda fallets omständigheter.

Artikel 5 innebär också att om en individ har arresterats eller på annat sätt har varit frihetsberövad på ett sätt som anses strida mot artikeln har denne rätt till skadestånd av staten.⁷⁶

7.3.3. Artikel 6

Artikel 6 stadgar en rätt för den enskilde att få en rättvis och offentlig rättegång vid en prövning av en anklagelse avseende brottslighet riktad mot individen eller vid en prövning av dennes civila rättigheter och skyldigheter. Prövningen ska ske inom en rimlig tidsrymd. Domen ska vara offentlig men allmänhetens och medias tillgång får begränsas med hänsyn till t.ex. nationell säkerhet eller minderårigas intressen.

Skyddet vid prövningen av anklagelse om brottslighet innebär bl.a. en stat inte ska kunna kringgå individens rättigheter vid en prövning genom att i ett administrativt förfarande kunna döma individen för ett brott som har fängelse som påföljd i straffskalan.

Artikel 6 stadgar huvudsakligen en rätt till en muntlig rättegång, individen kan dock avsäga sig denna rätt genom att antingen inte begära en muntlig rättegång eller genom att aktivt uttala sig om att denne önskar att avsäga sig rätten.

---

⁷⁶ Petersson (2001) s. 19 f.f.

Kravet på en prövning inom en rimlig tidsrymd skiljer sig från begreppet i artikel 5. Tidsrymden för när staten ska tillhandahålla en prövning som avser en individs frihetsberövade åtgärder ska tolkas som en kortare period än den tidsrymd som prövas inom ramen för artikel 6. Likt artikel 5 finns ingen exakt tidsrymd angiven varken i lagtext eller i praxis. Väljer en eller båda av parterna att komplettera målet med ny bevisning får de rimligtvis acceptera att målets handläggning kommer att ta en längre tid. Långa handläggningstider som beror på en överbelastning av domstolarna kan fortfarande utgöra en kränkning av konventionen. Staten har en skyldighet att tillse att deras domstolar har en kapacitet att hantera prövningar inom en rimlig tid.

Lydelsen som anger att domstolen ska vara oavhängig och opartisk innebär bl.a. att domstolen ska agera oberoende av regering eller förvaltningsmyndighet. Kravet på domstolens opartiskhet är tvådelad, dels ska domstolen alltid vara opartisk i ett mål dels ska den inte framstå som partisk i något mål. En utomstående part ska inte ha skäl att misstänka att domstolen är partisk.

Artikeln uttrycker inget krav på att rättshjälp till individen ska ges. Dock kan rättsskyddet i enstaka fall anses vara en del av individens rätt till en rättvis rättegång.

En av artikelns kanske viktigaste funktioner är stadgandet av oskuldspresumtionen. Presumtionen innebär att en person ska anses vara oskyldig till dess att denne döms för ett brott. I praktiken innebär detta att domstolen inte på förhand får utgå från att en individ är skyldig. Domstolen ska inte heller ge sken av att så är fallet.

Vidare stadgar artikeln ett antal rättigheter som ska anses vara minimikrav som ställs på staten för att den ska anses agera i enlighet med konventionen.

a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,

b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,

c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala

ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,

e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som begagnas i domstolen.⁷⁷

7.3.4 Artikel 2 i tilläggsprotokoll nr 7 till konventionen

Artikeln anger att en person blivit dömd för ett brott i domstol ska ha rätt att överklaga domen av en högre instans. Domen ska kunna överklagas avseende skuldfrågan och/eller den utdömda påföljden. Artikeln tillåter att staten gör undantag vad det gäller mindre grov brottslighet.⁷⁸

7.4 Rättsfall från Europadomstolen

7.4.1 Tomasi v Frankrike

Tomasi som var sökande i målet var en fransk medborgare som var misstänkt flera allvarliga brott däribland mord. Från den tidpunkt som han häktades tog det över fem år innan rättegången var över. Under hela den här perioden var Tomasi frihetsberövad. Under perioden för frihetsberövandet

---

⁷⁷ Peterson (2001) s. 25 f.

⁷⁸ Petersson (2001) s. 35 f.f.

överklagade han besluten om frihetsberövande flera gånger. Undersökningen blev fördröjd av flera statstjänstemän, däribland åklagaren. Tomasi hävdade även att han blivit utsatt för fysiskt våld under tiden i häktet vilket delvis kunde styrkas vid läkarundersökningar. Tomasi stämde franska staten för brott mot artiklarna 3,5 och 6 i EKMR.

EU-domstolen resonerar att tiden som en misstänkt sitter frihetsberövad innan denne får sitt mål prövat i domstol inte får överstiga en rimlig tid. Syftet med frihetsberövandet ska vägas mot oskuldspresumtionen och mot en respekt för individens frihet. Ansvariga inom rättsystemet ska pröva om behovet för frihetsberövandet kvarstår under tidsperiodens gång. Sådana faktorer som ska vägas för att frihetsberövandet ska kvarstå är t.ex. risk för en otillbörlig vittnespåverkan och om brottet är av allvarlig art.

Individens rätt till att snabbt få sitt mål prövat innebär inte rätten inte kan besluta om att kvarhålla den misstänkte i syfte att kunna utreda målet. I det aktuella fallet hade dock målet vid två tillfällen fördröjts på grund av anledningar som inte var nödvändiga för ärendets utredning. Frankrike ansågs därmed ha agerat i strid med konventionen.

Gällande att franska statens representanter skulle agerat i strid mot artikel 3 ansåg domstolen att de läkarundersökningar som företagits var *non* bevis för att kunna fastställa ett orsakssamband mellan frihetsberövandet och de fysiska skadorna. I det är fallet indikerade undersökningarna att den misstänkte hade utsatts för kraftiga slag vilket domstolen ansåg utgjorde omänsklig och grym behandling. Även i detta avseende ansåg domstolen att Frankrike hade agerat i strid med konventionen.⁷⁹

---

⁷⁹ *Tomasi v. France*, 13 mars 1990 Series A no. 12850/87.

7.4.2 Aksoy v Turkiet

Aksoy greps av den turkiska staten då han misstänktes vara en del av en organisation som begått terrorklassade handlingar. Aksoy uppgav att han utsatts för allvarlig tortyr under sin tid som frihetsberövad. Han ska t.ex. ha blivit upphängd i armarna på ett visst vis som resulterade att han förlorade rörelseförmågan i armarna på grund av nervskador. Målet mot Turkiet gällde konventionsbrott avseende artiklarna 3 och 5. Eftersom Aksoy inte led av några skador vid sitt gripande och led av allvarliga skador när han frisläpptes och Turkiet inte kunde ge någon giltig förklaring till hans skador ansågs det ha skett agerande som var i strid mot artikel 3. Omständigheterna och utsträckningen av hans skador var så pass allvarliga att domstolen ansåg att agerandet endast kunde beskrivas som tortyr. Turkiet hade därmed agerat i strid med artikel 3.

Domstolen ansåg att även om Aksoy endast varit frihetsberövad under 14 dagars tid skulle Turkiets agerande även anses strida mot artikel 5. Detta berodde på omständigheterna kring frihetsberövandet. Aksoy isolerades och fick ingen möjlighet att ha kontakt med en rättslig representant. Frihetsberövandet skulle inte heller komma att prövas av en domstol. De rättsliga skydd som ska finnas på plats för att förhindra denna typen av agerande existerade inte.⁸⁰

7.5 Något om den inhemska rätten

7.5.1 Oskuldspresumtionen

23 kap. 4 § Rättegångsbalken stadgar den så kallade oskuldspresumtionen eller objektivitetsprincipen. Paragrafen anger att en förundersökning ska bedrivas objektivt och att de som är inblandade i förundersökningen ska beakta både omständigheter som talar för en misstänkts oskuld som

---

⁸⁰ *Aksoy v. Turkey*, 18 december 1996, Series A no. 100/1995/606/694.

omständigheter som talar för att den är skyldig. Paragrafen anger även att förundersökningen ska bedrivas på så sätt att ingen i onödan utsätts för misstanke eller orsakas kostnader eller olägenheter.

Den praktiska innebörden av skyldigheten att beakta omständigheter som visar på oskuld som skuld är t.ex. att en åklagare inte får undanhålla bevisning eller omständigheter som talar för att den misstänkte skulle vara oskyldig till brottet. Lydelsen gällande att förundersökningen inte ska bedrivas på ett sätt som orsakar olägenheter för individen innebär bl.a. att förhørsledaren ska undvika att hålla förhör med den misstänkte på dennes jobb eller liknande.

Det yttersta syftet med paragrafen är att en oskyldig inte ska dömas för ett brott denne inte har begått.⁸¹

Även 1 kap 9 § Regeringsform (RF), stadgar objektivitetsprincipen. Paragrafen anger att inte bara domstolar utan alla som utgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta alla likhet inför lagen.⁸²

7.5.2 Förbudet mot otillbörliga förhörsmetoder

Förbudet mot otillbörliga förhörsmetoder stadgas bl.a. i 23 kap 14 § Rättegångsbalken. Förbudet innebär bl.a. att en förhørsledare inte falskeligen får påstå att en eventuell medbrottsling har erkänt brottet och uppgett den misstänktes namn. Förhørsledaren ska också vara restriktiv med att t.ex. upplysa om straffansvar för mened eller på något sätt hota den misstänkte med olika tvångsåtgärder. De metoder som jag nu nämnt är inte på något sätt en uttömmande lista över förhörsmetoder som har ansetts vara otillbörliga.⁸³

---

⁸¹ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 23 kap. 4 §, not 689-696, 2018-12-18

⁸² Karnov internet, Regeringsform (1974:152) 1 kap. 9 §, not 14-15, 2018-12-20

⁸³ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 23 kap. 12 §, not 757-764, 2018-12-18

7.5.3. Fri bevisföring

Principen om fri bevisprövning anges i 35 kap 1 § Rättegångsbalken. Principen är tudelad och består av principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering.

Fri bevisföring är en huvudregel i domstolsförfarandet och det är endast i situationer som får anses vara extrema undantag som ett bevis helt får avvisas. Denna typ av situationer är t.ex. när ett erkännande har tillkommit efter tortyr. Parterna har alltså rätt att relativt fritt lägga fram sin bevisning, även om denna har tillkommit med hjälp av otillbörliga metoder så som olaglig avlyssning eller liknande.

Rätten har dock rätten att fritt värdera den bevisning som läggs fram av parterna.⁸⁴

7.5.4 Omedelbarhetsprincipen

Omedelbarhetsprincipen som reglerar förfarandet i brottmål anges i 30 kap 2 § Rättegångsbalken. Principen är viktig för hur den svenska processen är utformad och har en särskild reglering för tidpunkten för bevisföringen i 35 kap 8 § Principen innebär att bl.a. rätten inte ska del av material från förundersökningen innan rättegången och att bevisföringen ska i samband med huvudförhandlingen.⁸⁵

Anledningen till att man införde systemet med huvudförhandling var att lägga vikt vid systemet med den fria bevisprövningen. Även om huvudförhandlingen huvudsakligen är muntlig är avsikten att parterna ska föra in skriftlig och liknande bevisning i målet genom hänvisningar.⁸⁶

---

⁸⁴ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 35 kap. 1 §, not 1439-1440, 2018-12-18

⁸⁵ Karnov internet, Rättegångsbalk (1942:740) 30 kap. 2 §, not 1301, 2018-12-20

⁸⁶ Renfors Svjt 2016 s. 322 f.f.

7.5.5 Kort om strafföreläggande

En förundersökning kan mynna ut i det som benämns strafföreläggande istället för en rättegång. Ett strafföreläggande innebär att om en misstänkt erkänner till ett brott och det kan anses vara klarlagt vilken påföljd som kan bli aktuell kan den misstänkte acceptera straffet och påföljden varpå ingen rättegång kommer ske. Strafföreläggande kan bli aktuellt vid brott där påföljden är begränsad till böter eller villkorlig dom. Sådan brottslighet är t.ex. stöld och vissa trafikförseelser. Det ska dock beaktas att föreläggandet har samma konsekvenser för individen som en faktisk dom, förutom påföljden kommer brottet att synas i individens belastningsregister.⁸⁷

Bakgrunden till att man har kunnat anse att det är legitimt att använda sig av strafföreläggande istället för en huvudförhandling är just erkännandets bevisvärde. I mindre allvarlig brottslighet kan ett erkännande till och med räcka som enda bevisning. Grövre brott kräver däremot visas även genom annan bevisning.⁸⁸

---

⁸⁷ Åklagarmyndigheten (2019-01-21).

⁸⁸ Se SOU 2005:117 s. 104 f.f.

8 Analys och slutsats

8.1 Det falska erkännandet

Falska erkännanden kan vid första anblick framstå som ett oerhört sällsynt fenomen som man kanske vill koppla till främst barn och individer med allvarliga personlighetsstörningar, som leder till att individen erkänner allvarliga brott som mord som ett led i sin sjukdom. Man kan också se till de falska erkännanden som är framtvingade med våld och andra otillbörliga metoder. Även om dessa tankar till viss del kan ha ansetts bekräftats i denna uppsats har uppsatsen även visat att detta är långt ifrån hela sanningen.

Forskningen som hänvisas till i avsnitt 2.1 som genomförts av bl.a. Gisli Gudjonsson på Island har visat att ett oroande stort antal fångar uppger att de någon gång avgett falska erkännanden. Studierna visar även att de brott som de misstänkte oftast erkänner falskt till är egendomsbrott som generellt anses vara mindre allvarliga än våldsbrott eller sexualbrott. Det framgår också av uppsatsen att det är vanligare att individer väljer att överdriva sin inblandning i ett brott snarare än att erkänna brott de inte alls varit delaktiga till.

Som uppsatsen har visat finns det sätt att kategorisera falska erkännanden i olika fack. De tre olika kategorierna som Gisli Gudjonsson delar in de falska erkännandena i tar sikte på att dela in de olika typerna beroende på vilken anledning som kan anses vara den bakomliggande faktorn till att individen avger ett falskt erkännande, vilket är en avgörande faktor i arbetet med att förstå varför en individ avger ett falskt erkännande.

8.2 Påverkande faktorer

För att återkoppla till de Isländska studier som delvis redogörs för i avsnittet ovan har studierna även tagit sikte på att utreda varför de misstänkte avgav falska erkännanden. De huvudsakliga skälen var att de

- avsåg att skydda någon annan
- erkände falskt efter påtryckningar från polis
- ville undvika häktning

Dessa skäl ger en bild av vilka skäl som kan anses vara särskilt ofta förekommande till varför någon avger falska erkännanden. Det ska dock noteras att svaren är fångarnas egna svar och de ger inte direkt någon djupgående förklaring till varför de avgav ett falskt erkännande.

Min bedömning har varit att det är rimligt att dela upp de olika påverkande faktorerna i inre och yttre påverkansfaktorer. Med begreppet inre påverkansfaktorer menar jag de faktorer som kan kopplas till individens personliga egenskaper. Med yttre påverkansfaktorer syftar jag på de faktorer som omger individen.

De inre faktorer som är kopplade till individens natur som har visats ha en stark påverkan är bl.a. missbruksproblematik och personlighetsstörningar. Personer med låg intelligens och även individer med t.ex. ADHD har också ansetts ha en större benägenhet att erkänna brott de inte har begått. De inre faktorerna har i olika grad inverkan på individens risker.

De inre faktorerna påverkar egentligen bara individens risk i sammanhanget och utgör generellt inte något problem förrän de kombineras med de yttre påverkansfaktorerna. Det uppenbara undantaget till detta är de situationer med personer som erkänner brott de inte har någon haft någon inblandning i eller ens misstänks för, likt de som erkänt mordet på Olof Palme.

Yttre påverkansfaktorer såsom förhör, häktning eller isolering är alla relativt vanliga under en förundersökning. Det är en komplicerad uppgift att försöka kvantifiera och förklara hur mycket de olika yttre påverkansfaktorerna påverkar en individ. Detta beror dels på att det finns ett spektrum av påverkan inom varje påverkansfaktor. Ett förhör, beroende på hur det hålls, kan innebära väldigt olika påverkan. Detsamma kan också sägas för då t.ex. häktning, isolering. Men det beror också på att de yttre påverkansfaktorerna påverkar olika individer på olika sätt. En individ som har missbruksproblematik kan innebära särskilda risker avseende falska erkännande om denne häktas.

För att på ett proaktivt och korrekt sätt kunna hantera de risker som de individbaserade efter individens unika inre påverkansfaktorer innebär, ställs det höga krav på de som hanterar individen. Sådan personal är inte bara åklagare utan även häktespersonal och poliser.

För att kunna hantera individens unika situation och göra korrekta bedömningar av t.ex. proportionalitet måste individens unika behov för det första identifieras. Svårighetsgraden i detta kan vara oerhört varierande. Att identifiera någon som har en allvarlig personlighetsstörning så som en svår schizoid paranoid kan vara betydligt enklare att identifiera än någon som ”bara” är mer påverkansbar än andra individer.

Ännu en faktor som kan försvåra en identifiering av relevanta individuella risker är att det är vanligt att en individ ofta inte bara har en riskfaktor, utan ofta har det som kallas en multiproblematik. Det kan till exempel vara svårare att identifiera en personlighetsstörning hos en individ som också har missbruksproblematik. Som studier har visat finns det ett inte obetydligt samband mellan missbruk och personlighetsstörningar. Det är också intressant att notera att en relativt stor del av befolkningen (10 %) bedöms lida av någon form av personlighetsstörning. Med det sagt innebär inte detta att 10 % av befolkningen har en högre risk att erkänna ett brott de inte har begått.

De särskilda svårigheter som uppstår vid hanteringen av människor med multiproblematik exemplifieras rätt talande i fallet om Mr D, som redogörs för ovan i avsnitt 5.1. Mr D som bedömdes ha en låg intelligens, psykotiska drag, en hög grad av påverkbarhet och dessutom ett heroinmissbruk kom att erkänna ett dubbelmord och friades från alla misstankar först när den riktiga brottslingen begick ännu ett mord.

Vid en genomgång av den statistik som berör korrelationen mellan individer med personlighetsstörning och falska erkännanden utvisar den inte om det kan finnas en korrelation mellan individer som har den här typen av inre påverkansfaktorer och en ökad risk att begå brott. Det är i min mening inte orimligt att anta att individer med t.ex. missbruksproblematik kan ha en större benägenhet att begå brott vilket såklart har en påverkan på statistiken som man ska ha uppmärksammat.

Ansvar för att identifiera de olika typerna av riskfaktorer kan i min mening inte bara åläggas en förhørsledare i samband med ett förhör. Istället anser jag att den rimliga slutsatsen borde vara att det finns ett kollektivt ansvar där all inblandad personal har en skyldighet att identifiera individens särskilda behov. Då t.ex. häktespersonalen borde ha en betydligt mer omfattande bild av individen då de har observerat denne under en längre tid skulle jag säga att det är viktigt att det finns en kommunikation mellan de olika statsfunktionerna som är med i hanteringen av den misstänkte.

De yttre påverkansfaktorerna har som nämnts olika inverkan på olika individer. Exempelvis utgör förhör ju säkert en stressfaktor för många vilket inte minst visades i resonemanget från USA:s Supreme Court i målet Miranda VS Arizona, där domstolen uttryckte att individen under förhör sätts under en sådan allvarlig press att deras möjlighet att tillvarata sin rätt försämras. Trots detta har den absoluta majoriteten misstänkta tillräcklig sinnesnärvaro för att inte erkänna brott de inte har begått.

Min uppfattning är att det är viktigt att anpassa de yttre påverkansfaktorerna när inre påverkansfaktorer har identifierats. Inte bara för att det finns lagstadgade krav på proportionalitet och en anpassning efter individen i t.ex. häkteslagen, utan för att det också är viktigt ur en rättssäkerhetsaspekt. Att brista i en adekvat individanpassning av de yttre påverkansfaktorerna, så som förhör eller situationen i häktet, innebär inte bara ett lidande för individen utan även i förlängningen en förhöjd risk för falska erkännanden.

Delar av den forskning som har redovisats för i denna uppsats har visat på problem med tillämpningen av vissa förhörsmetoder. Forskningen visar att den faktor som har störst inverkan på falska erkännanden är misstag som begås av förhørsledaren. Som visades i fallet Noel Fellowes, som redogörs för i avsnitt 9.3.3, förekommer metoder där förhørsledaren t.ex. visar aggressivitet och försöker bryta ned den misstänkte. Kanske föga förvånande pekar forskningen särskilt ut metoder som inbegriper fysiskt våld eller hot om fysiskt våld. Även löften om sänkt eller uteblivet straff har visats ha en ökad inverkan på risken för falska erkännanden. Den här typen av metoder kan direkt klassificeras som helt förbjudna i det svenska rättssystemet.

Även mindre extrema metoder som de erkännandeariktade förhörsmetoderna vilka bl.a. inbegriper Reid-tekniken, som redogörs för i avsnitt 9.5.2, och som fortfarande tillämpas skulle anses vara otillåtna. Metoderna strider bl.a. mot den oskuldspresumtion eller objektivitetsprincipen som anges i både Regeringsformen och Rättegångsbalken.

8.3 Något om den inhemska lagstiftningen

Jag uppfattar att lagstiftaren genom lagstiftningen i t.ex. Häkteslagen och Rättegångsbalken har skapat ett ramverk som i viss mening borde avhjälpa denna typ av problem. Vid bedömningen om proportionalitet som t.ex. ska tillämpas vid beslut om häktning och beslut om häktningsrestriktioner ska

åklagaren ta hänsyn till individens situation och tillstånd. När möjlighet finns till en mindre ingripande åtgärd ska denna användas.

Gällande häktning med restriktioner tillämpas proportionalitetsprincipen även där, om än behovet av restriktion inte överväger intrånget för individen ska den inte tillämpas. Denna typ av avvägningar som siktar på att ta hänsyn till bl.a. den misstänktes välmående, borde ha en mildrande effekt på den utsträckning som yttre påverkansfaktorer påverkar individen, vilket i sin tur borde förminska risken för falska erkännanden.

Det har även tagits en särskild hänsyn till unga personer. Som visats i uppsatsen utgör unga personer en riskgrupp i samband med falska erkännanden. Detta beror delvis t.ex. på en ökad påverkbarhet och på att de i högre utsträckning verkar vara mer benägna att erkänna brott för att ”skydda andra”. Bl.a. av dessa skäl är det särskilt viktigt att ge unga misstänkta en särskild behandling.

8.4 Riksåklagarens riktlinjer

För att spegla delar av ett mer praktiskt perspektiv av problematiken har jag valt att använda mig av Riksåklagarens riktlinjer avseende restriktioner och lång häktningstid. Jag har valt att ge detta en viss fokus då jag anser att det är viktigt att se hur Åklagarmyndigheten arbetar med faktorer som utgör yttre påverkansfaktorer. Efter att ha gått igenom skrivelsen gör jag bedömningen att Åklagarmyndigheten är väl uppmärksam på den kraftiga inverkan långa häktningstider och restriktioner har på en misstänkt. Även om Åklagarmyndighetens arbete med detta sannolikt inte är framtaget enbart i syfte att motverka falska erkännanden, anser jag att om riktlinjerna följs bör risken för falska erkännanden minska som en sidoeffekt av att man tar bort eller reducerar stressfaktorer i situationen.

8.5 Omedelbarhetsprincipen

Omedelbarhetsprincipen som jag redogör för i avsnittet 10.4.4, innebär att rättens prövning av målet begränsas utifrån vad som tas upp under huvudförhandlingen. Detta har flera konsekvenser som är relevanta för problematiken med falska erkännanden. Det innebär bl.a. att förhørsledaren i mindre utsträckning kan förlita sig på vittnesutsagor och uppgifter från en misstänkt som avges under förundersökningens gång. Detta beror på att dessa muntliga uppgifter mycket väl kan ändras till den dag huvudförhandlingen ska äga rum. Detta innebär i sin tur att förundersökningsledaren måste se till att säkra upp övrig bevisning i målet i den mån det går.

Principen har också en inverkan på tillämpningen av häktning. Eftersom muntliga utsagor som avges under förundersökningen kan ändras ökar behovet av att se till att den misstänkte inte kan påverka utredningen genom att t.ex. undanröja bevis eller påverka vittnen.

En möjlig väg att påverka dessa problem som har föreslagits är i viss mening att röra sig från en strikt applicering av omedelbarhetsprincipen och tillåta rätten att i större utsträckning ta hänsyn till uppgifter som lämnats under förundersökningen. Denna lösning anser jag dock inte vara helt oproblematiske. Ett möjligt problem som uppstår i sammanhanget är när en individ av någon anledning har erkänt ett brott denne inte har begått, försämrar dennes möjlighet att påverka effekten av detta vid huvudförhandlingen.

Trots de möjliga problem som uppstår anser jag att det bör vara en möjlig lösning på problem som uppstår i samband med t.ex. långa häktningstider och att den positiva effekten av detta borde väga över eventuella negativa effekter även vad det avser falska erkännanden.

8.6 Slutliga synpunkter

Efter den genomgång av området som jag har gjort i samband med arbetet av denna uppsats anser jag mig ha en tillräckligt god förståelse för att kunna säga att falska erkännanden borde vara en relativt sällsynt företeelse i det svenska rättssystemet. Än mer sällsynt bör det vara att en person erkänner ett allvarligt brott och sen kommer att dömas för det.

Anledningarna till detta är flera. Den uppenbara anledningen är så klart att de flesta misstänkta inte villigt agerar på ett sätt som strider fundamentalt mot egenintresset. Metoder så som hot och tortyr, vilket sannolikt skulle innebära ett ökat antal företeelser av den här typen, är klart förbjudna i det svenska rättssystemet. En annan faktor som bidrar till en låg frekvens av domar som blir felaktiga på grund av falska erkännanden är att ett erkännande också behöver stödjas av annan bevisning. Den risk som jag bedömer är störst, vad det gäller att misstänkta erkänner grova brott de inte har begått, är de situationer där individer överdriver sin egen inblandning i ett brott de åtminstone varit delaktiga till. Den särskilda risk jag ser i den här situationen är att det ”falska” händelseförloppet delvis kan styrkas av objektiva omständigheter så som att den misstänkte befann sig på platsen när brottet skedde. Ett erkännande i en situation där händelseförloppet kan styrkas av objektiva omständigheter som stämmer överens med den misstänktes berättelse borde sannolikt kunna innebära en fällande dom.

Ett riskområde som jag anser inte direkt uppmärksammas i den offentliga debatten är risken för falska erkännanden vid mindre grov brottslighet. Den särskilda risken uppstår i dessa situationer då behovet av övrig bevisning när en misstänkt erkänner ett mindre grovt brott är mindre än vid ett grövre brott. Som redogörs för ovan kan ett erkännande räcka som enda bevismedel vid ett mål som kan hanteras genom strafföreläggande. Det i kombination med de studier som genomförts på Island av Gudjonsson m.fl. som visar att

misstänkta är mer benägna att falskeligen erkänna lindrigare brott leder mig till slutsatsen att detta är ett potentiellt problem. Min uppfattning är att denna problematik är svår att komma ifrån och att det rättsliga skydd en individ har genom bl.a. EKMR och Regeringsformen inte kan erbjuda en lösning på den här typen av situation.

Käll- och litteraturförteckning

Elektroniska källor

Hamilton, Audrey, Speaking of Psychology: False confessions aren't always what they see. Avsnitt 49. (Podcast). American psychological associations <https://www.apa.org/research/action/speaking-of-psychology/false-confessions> (Hämtad 2018-12-17)

Innocence project. False Confessions & Recording Of Custodial Interrogations. <https://www.innocenceproject.org/causes/false-confessions-admissions/> (Hämtad 2018-11-25)

Kvalitativ metod. *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kvalitativ-metod>. (Hämtad 2019-01-04)

Maljard, Jan, "Psykologen: Barnen lämnade specifika uppgifter", Svenska Dagbladet, 2017-05-18, <https://www.svd.se/psykolog-barnen-lamnade-specifika-uppgifter> (Hämtad 2018-12-18)

Meyer Jon'a F, "Plea bargaining" Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/topic/plea-bargaining> (Hämtad 2019-01-05)

Shipler, David K, "Why do innocent people confess?", The New York Times, 2012-02-26 <https://www.nytimes.com/2012/02/26/opinion/sunday/why-do-innocent-people-confess.html> (Hämtad 2018-12-18)

TT "Fallet Sture Bergwall" Svenska Dagbladet, artikelserie 2018-06-25 <https://www.svd.se/om/fallet-sture-bergwall> (Hämtad 2018-12-17)

Åklagarmyndigheten "Häktningstider och restriktioner" https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/brottsutredningen/haktningstider-och-restriktioner/ (hämtad 2018-12-30)

Åklagarmyndigheten "Strafföreläggande" https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/atalsbeslutet/strafforelaggande/ (Hämtad 2019-01-21)

Lagkommentarer

Borgström, Peter: *Rättegångsbalk* (1942:740) 35:1 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-18

Hirschfeldt Johan: *Regeringsform* (1974:152) 1:9 §, Karnov lagkommentar, hämtad 2018-12-20

Lindberg, Gunnel: *Rättegångsbalk* (1942:740) 24:2 §, Karnov lagkommentar, hämtad 2018-12-18

Lindberg, Gunnel: *Rättegångsbalk* (1942:740) 24:3 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-18

Lindberg, Gunnel: *Rättegångsbalk* (1942:740) 24:4 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-18

Lindberg, Gunnel: *Rättegångsbalk* (1942:740) 23:4 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-18

Lindberg, Gunnel: *Rättegångsbalk* (1942:740) 23:12 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-18

Thornefors, Christer: *Rättegångsbalk* (1942:740) 30:2 §, Karnov lagkommentar, hämtad den 2018-12-20

Litteratur

Christianson, Sven-Åke & Engelberg, Elisabeth & Holmberg, Ulf: *Avancerad förhørs- och intervjuetodik*, 1 uppl., Borås: Bokförlaget Natur och Kultur, 1998

Greenhill, Malin & Ulfspare, Christina: *Mänskliga rättigheter för alla och envar*, 1:1 uppl., Stockholm: Norstedts Juridik Ab, 2007

Gudjonsson, Gisli H: *The Psychology of Interrogations and Confessions – a Handbook*, 1 uppl., Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd, 2003

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro: *Juridisk Metodlära*, 1:4 uppl., Lund: studentlitteratur, 2014

Kronkvist, Ola, *Polisförhör. Metoderna, forskningen och lagen*, 1 uppl., Falkenberg: Prepress Team Media Sweden AB, 2016

Memon, Amina & Vrij, Aldert & Bull, Ray: *Psychology and Law:*

Truthfulness, Accuracy and Credibility, 1 uppl., Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd, 2003

Nilsson, Mattias & Lundberg, Jenny: *Europarätten, en introduktion till EU-rätten och Europakonventionen*, 4 uppl., Stockholm: Jure förlag AB, 2010

Petersson, Roger, *Europakonventionen- en praktisk introduktion*, 1:1 uppl. Stockholm: Norstedts juridik, 2001

Tekon, Serra: *Eliciting admissions from suspects in criminal investigations*, 1 uppl., Göteborg: Ineko AB, 2016

Offentliga tryck

Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål

Prop. 2009/10:135 En ny fängelse- och häkteslagstiftning

SOU 2005:117 Ett effektivare brottsmålförfarande – några ytterligare åtgärder

Riksåklagarens Riktlinjer 2015:1 Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider

Tidskriftsartiklar

Lindow, Sofia, Häktespåfrestningar, falska erkännanden och bevisvärdering, SvJT 2009 s 20-23

Renfors, Cecilia, Varför muntlighet?, SvJT 2016 s. 322-330

Rättsfallsförteckning

EU-domstolen

Tomasi v. France, 13 mars 1990 Series A no. 12850/87.

Aksoy v. Turkey, 18 december 1996, Series A no. 100/1995/606/694.

USA

Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966)

Arizona, 384 U.S. 436 (1966)